

OŠ ŽIRI

BOGKOV KOT IN NJEGOVE SODOBNE RAZLIČICE

etnologija
raziskovalna naloga

Avtor: Nejc NOVAK

Mentorica: Barbara PETERNEL, PRU slovenščine, univ. dipl. bibl.

Žiri, 2022

I KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	1
2	TEORETIČNI DEL.....	2
2.1	BIVANJSKA KULTURA	2
2.2	STENSKO OKRASJE	3
2.3	ZNAMENJA.....	3
2.3.1	Nabožna znamenja	3
2.3.2	Križ – razpelo	4
2.3.3	Bogkov kot	5
2.4	ŽIRI IN ŽIROVCI	6
2.4.1	Župnija Žiri.....	6
3	RAZISKOVALNI DEL.....	9
3.1	METODOLOGIJA	9
3.1.1	Opis vzorca raziskave	9
3.1.2	Opis merskega instrumenta	9
3.1.3	Opis postopka zbiranja podatkov	10
3.1.4	Obdelava podatkov	10
3.2	REZULTATI.....	11
3.2.1	Rezultati ankete	11
3.2.2	Rezultati intervjuja	32
4	RAZPRAVA.....	46
5	ZAKLJUČEK	49
5.1	IZDELAVA KRIŽA V 14. SLIKAH – 14 POSTAJ KRIŽEVEGA POTA	49
6	VIRI IN LITERATURA.....	56

II KAZALO GRAFOV

Graf 1: Lokacija križa v prostoru	11
Graf 2: Nahajalni prostor križa	14
Graf 3: Material križa	15
Graf 4: Velikost križa	18
Graf 5: Kristus na križu	18
Graf 6: Vsebovanje INRI-ja.....	19
Graf 7: Okolica križa	20
Graf 8: Pomen postavitve križa.....	23
Graf 9: Cvetje ob križu.....	23
Graf 10: Oljčna vejica ob križu.....	24
Graf 11: Premikanje križa	25
Graf 12: Zatekanje h križu	25
Graf 13: Čiščenje križa	26
Graf 14: Izvor križa	26
Graf 15: Poznavanje umetnika	27
Graf 16: Pomen križa	27
Graf 17: Drugi nabožni predmeti.....	28
Graf 18: Dom anketirancev.....	28
Graf 19: Križ pri očetovih starših.....	29
Graf 20: Križ v kotu prostora.....	29
Graf 21: Material križa pri očetovih starših.....	30
Graf 22: Križ pri maminih starših	30
Graf 23: Križ v kotu prostora.....	31
Graf 24: Material pri maminih starših	31

III KAZALO SLIK

Slika 1: Župnija Žiri nekoč (www.zupnija-ziri.si).....	7	
Slika 2: Kristus na glineni plošči na steni	Slika 3: Lesen križ na sredini stene	12
Slika 4: Križ iz kombinacije materialov na sredini stene		12
Slika 5: Križ v kotu brez okrasja		13
Slika 6: Bogkov kot z okrasjem.....		13
Slika 7: Križ iz stekla		15
Slika 8: Križ iz lesa I.		16
Slika 9: Križ iz lesa II.		16
Slika 10: Klekljan križ		17
Slika 11: Križ iz kovine		17
Slika 12: Križ, ki vsebuje INRI.....		20
Slika 13: V okolici križa je rožni venec		21
Slika 14: V okolici križa je rožni venec in različne slike		21
Slika 15: V okolici križa je slika (gobelin) Svete družine.....		22
Slika 16: V okolici križa je rožni venec in slika papeža		22
Slika 17: Križu z oljčno vejico		24
Slika 18: Križ s Srcem Marijinim in Srcem Jezusovim		32
Slika 19: Umetniški bogkov kot.....		33
Slika 20: Primeri prtičkov v bogkovem kotu.....		34

Slika 21: Križ z okrasjem	34
Slika 22: Križ z jaslicami I.....	36
Slika 23: Križ z jaslicami II.....	36
Slika 24: Križ z jaslicami III.....	37
Slika 25: Kip Kristusa	40
Slika 26: Kristus na vinski trti	41
Slika 27: Izrezljan križ s Kristusom	41
Slika 28: Križ, narejen iz gline.....	42
Slika 29: Bog ima mlade	48
Slika 30 in Slika 31: Kupljen Kristus na boljšem sejmu v Ljubljani.	50
Slika 32 in Slika 33: Načrtovanje in skica križa z merami	51
Slika 34: Segrevanje kovine.....	51
Slika 35 in Slika 36: Zvarjen križ	52
Slika 37: Križ in Kristus – nedokončano, deloma očiščeno.....	53
Slika 38 in Slika 39: Čiščenje in zaščita (lakiranje) ulitka	54
Slika 40 in Slika 41: Poliranje križa, lakiranje	54
Slika 42 in Slika 43: Končni izdelek in vrnitev Kristusa na križu na prvotno mesto.....	55

IV KAZALO PRILOG

Priloga 1: Anketni vprašalnik	
Priloga 2: Prepisi intervjujev	
Priloga 3: Intervju Mihaela Žakelj Ogrin	
Priloga 4: Fotografije s terena	

Povzetek

Naloga predstavi umeščenost križa v stanovanja/bivanjsko kulturo Žirovcev. Križ, nekdanj bolj znan kot bogkov kot, je eden od elementov bivanjske kulture in sodi pod stensko okrasje, materialno dediščino. V nalogi so poleg zastopanosti predstavljeni tudi položaj, pomen in spremljevalne okoliščine križa v žirovskih domovih. Vzorec anketiranih je dovolj velik, da situacijo lahko posplošimo na celotne Žiri. Natančnejši vpogled v bogkov kot in običaje, povezane z njim, podajo intervjuji pri posameznikih.

Na podlagi slikovnega/fotografskega gradiva dobimo predstavo o omenjeni vrsti stenskega okrasja, kar pripomore k razumevanju načina življenja tako včasih kot danes.

Ključne besede: kulturna dediščina, stensko okrasje, bogkov kot, križ, razpelo

Zahvala

Zahvaljujem se mentorici Barbari Peternel za usmerjanje pri izdelavi raziskovalne naloge.

Zahvaljujem se tudi vsem anketiranim gospodinjstvom, ki so mi prijazno odgovarjali na vprašanja in mi posredovali fotografije svojih križev.

Posebno se zahvaljujem vsem intervjuvancem, ki so mi odprli vrata svojega doma in zaupali marsikatero intimno (pre)izkušnjo in Gabrielu Kavčiču, ki je podal svoj, duhovni vidik na prisotnost križa v naši kulturi.

Zahvala gre tudi gospodu župniku Andreju Jemcu, ki je podprl moje raziskovanje.

Nazadnje se zahvaljujem še svoji družini, še posebej mami Petri, za pomoč in podporo pri pisanju naloge ter očetu Alešu pri prenovi domače različice bogkovega kota.

1 UVOD

Za raziskovalno nalogo na temo bogkovega kota oz. umeščenosti križa v osrednji bivalni prostor žirovskih bivališč sem se odločil, ker sem večkrat na obiskih opazoval stene in njihovo okrasitev. Umetniška dela so bila precej različna, čeprav v Žireh, kolikor mi je poznano, veliko domov krasijo slike žirovskih slikarjev oz. drugih umetnikov. Vendar pa je pri tovrstni okrasitvi veliko večja svoboda, kot npr. pri nabožnih predmetih, kipcih, škopilnikih ipd.

Spodbudo za raziskavo bogkovega kota pa mi je dala obravnavana pesem Janeza Menarta Kmečka balada. Pesnik navaja, da bogec v kotu sameva. Našega župnika sem vprašal, ali je bila kakšna taka raziskava v Žireh že narejena, kmalu pa sem ugotovil, da tudi v splošnem ni predvsem ne teoretičnih zapiskov, nekaj več pa slikovnega gradiva, objavljenega v različnih katalogih, poročil s terena. Eno takšnih želim podati tudi sam in jo predstaviti tudi drugim. Izhajal sem iz svojih »srečevanj« s podobo Kristusa oz. samo križa kot simbola. Ob tem sem si postavil naslednje hipoteze:

1. Bogkov kot v tradicionalni obliki po domovih izginja.
2. Križ (razpelo) ima večina žirovskih družin, ki hodi v cerkev.
3. Več kot polovica križev ima tudi Kristusovo telo.
4. Anketirane družine se v veliki meri zatekajo h križu.
5. Intervjuvanci križa ne bi odstranili.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 BIVANJSKA KULTURA

Stanovanjska ali bivalna kultura so »materialne, družbene, duhovne in biološke potrebe in rešitve, povezane s človekovim bivanjem. Bivanjska kultura je sestavni del materialne (snovne, gmotne) kulture; ta je opredeljena kot človeška dejavnost in njeni dosežki na področju gospodarskih prizadevanj, prehrane, bivališč oziroma stavbarstva, oblačilne kulture ter transportnih in komunikacijskih sredstev.

Bivališče je zavetišče za zadovoljevanje temeljnih človeških potreb, kot so spanje, prehranjevanje, reprodukcija in higienske potrebe, in tudi potrebe po komunikaciji s sobivajočimi. Naposled bivališče kot dom služi tudi simbolični identifikaciji ter sočasno omogoča in narekuje oblike človeškega ravnanja, medsebojnih odnosov in vrednot. Bivališča se spreminjajo z družbeno-ekonomskimi spremembami, z razvojem gospodarstva, znanja, s političnimi, demografskimi, družbenimi in ideološkimi spremembami; njihova oblika je torej povezana z naravnogeografskimi dejavniki, tehničnorazvojnimi danostmi, s splošnimi in posebnimi družbeno-ekonomskimi razmerami stanujočih. Spremembe so počasne, kajti za grajeno okolje je v primerjavi z drugimi gmotnimi prvinami značilna večja oz. daljša trajnost. Stavbe pogosto preživijo svoje graditelje in so bivališče naslednjim generacijam, ki jih v okvirih svojega ekonomskega in kulturnega kapitala uskladijo z normativi, prilagodijo tehničnim in komunalnim spremembam ter poosebijo v skladu s svojim in prevladujočim okusom. V narodopisnem preučevanju snovne kulture v prvi polovici 20. stoletja je bila stanovanjska kultura posredno obravnavana v okviru zanimanja za razvoj in oblikovne prvine stavbarstva, samostojno se je raziskovalci lotevali v drugi polovici 20. stoletja.

Na Slovenskem je Matija Murko opozoril na potrebo po raziskovanju materialne kulture v poročilu o češkoslovaški narodopisni razstavi v Pragi leta 1895, objavljenem v Letopisu Matice slovenske.

Zanimanje za stavbarstvo, zgradbo in podobo bivališča v povezavi z načinom življenja je bilo v drugi polovici 20. stoletja stalnica tudi v etnološki raziskovalni praksi na Slovenskem. Leta 1972 je bila v Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU ustanovljena sekcija za materialno kulturo, njeno vodstvo je prevzel Tone Cevc. Za temeljno nalogo si je postavila zbiranje starih opisnih in slikovnih virov, sodobnih terenskih zapisov, risb, načrtov, fotografij in druge dokumentacije o gmotni kulturi. Cevc se je posvečal predvsem preučevanju občasnih bivališč, zavetišč in naselij, kmečkih hiš in kozolcev.

Stanovanjski opremi se je v vprašalnicah posvetila Fanči Šarf (1976), ki je problematiko stanovanjske kulture izčrpno obravnavala v prispevku »o raziskovanju stanovanjske kulture« (1973). Le-ta je opozorila na potrebo po raziskovanju uporabe in razporeditve kosov notranje opreme, načinov prenočevanja, razporeditve opravil in dejavnosti po prostorih, vzdrževanja pohištva in prostorov ...

Pri raziskavah rabe predmetov bi lahko ločili tri različne poglede nanjo: neposredno oziroma instrumentalno-funkcionalno rabo, simbolne pomene in vlogo artefaktov v vsakdanjih družbenokulturnih praksah. Raziskave simbolnosti predmetnega sveta so osredinjene na razkrivanje dogovorjenih, družbeno konstruiranih pomenov (idej, znanja, načel delovanja,

vrednostnih sistemov itn.) ali posameznikovega pomenskih okoliščin, ki jih predstavlja predmet (Ledinek Lozej, 2013).

2.2 STENSKO OKRASJE

Stensko okrasje je eden od pokazateljev načina življenja; je pa še dokaj neobdelana etnološka tema. Slovenski etnologi se z njim doslej niso veliko ukvarjali, v kolikor pa so se, so iskali v njem večinoma umetnostne in folklorne vrednote (npr. slike na steklo, vezene ipd.). Po mnenju S. Kremenška pa so etnološko zanimive vse kulturne sestavine, ki dajejo tej ali oni skupini v določenem zgodovinskem trenutku značilno obeležje.

Notranji okras je lahko tudi uporaben, če sta pri oblikovanju in uporabi združeni uporabna in okrasna sestavina. To je značilno zlasti za novejša bivalna zasnova, ki so sad strokovnega načrtovanja oz. oblikovanja notranje opreme. Pomembno vlogo v tradicionalnem delu notranjega glavnega bivalnega prostora v kmečkih hišah je imel bogkov kot z mizo, klopmi, razpelom in podobami z verskimi motivi. Pomembna sestavina notranjega okrasa je raznovrstno stensko okrasje. Zdaj je to predvsem eno izmed znamenj za posamične načine življenja in se razlikuje po družbenih, poklicnih, starostnih skupinah in okolju, do 1. pol. 19. stol. so bili v veliki meri ugotovljeni tudi regionalni razločki. Prve etnološke opredelitve in raziskave notranjega okrasa so v 70. letih 20. stoletja prispevali študenti Oddelka za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani (Slovenski etnološki leksikon, 2004).

Ob tem je potrebno poudariti, da zasebnost spominskih predmetov ne pomeni nasprotja njihovi javni izpostavljenosti, bolj gre za zasebno reprezentativnost, nekaj, kar vzpostavlja odnos do samega sebe in obenem z vrsto predmetov, ki jih posamezniki spravljajo, kaže na družbene vrednote (Habinc, 2004).

2.3 ZNAMENJA

Beseda znamenje ima v slovenščini veliko pomenov. Kakorkoli jo rabimo vedno označuje to, kar nas nečesa spominja ali na nekaj opozarja, kar ostaja dlje časa in se tako razlikuje od kratkotrajnega, bežnega, manj važnega in hitreje minljivega. Tako poznamo nebesna znamenja, po katerih se znajdemo v veselju in časovnih menjavah, pa kamnoseška, ki jih je posamezni kamnosek vklesal v svoj kamnit izdelek, za katerega je dobil potem plačilo, nadalje dobra ali slaba znamenja, ki obetajo dobre ali slabe dogodke. Znamenja so eden od tistih predmetov, ki je lahko nadgrajen tudi z institucionalizacijo, in ne gre toliko za individualni kot kolektivni spomin oziroma njegovo konstruiranje (prav tam).

2.3.1 Nabozna znamenja

V zgodnjih stoletjih po nastanku krščanstva je bil razvoj specifične krščanske umetnosti skromen in zelo počasen. Ob koncu drugega stoletja so se pojavili specifični krščanski simboli, ki so predstavljali čudež s kruhom in ribami, obuditev Lazarja iz smrti in še nekatere druge zgodbe iz biblije. Prvi simboli niso bili podobe čaščenja, ampak so bili opomniki, predstavljali so spomin na Kristusa in Devico, niso pa bili njihovi portreti. S Konstantinovo spreobrnitvijo in

vzpostavitev miru znotraj cerkve pa se je začela krščanska umetnost v strogem smislu in njeni temelji so zaznamovali stoletja, ki so sledila zatem. Ker je bila poganska umetnost zelo dobro zakoreninjena, je bil pomemben samo majhen zasuk, da je postala krščanska umetnost. Prihajalo je tudi do nenehnih izmenjav in mešanj krščanske z imperialno umetnostjo.

Ker pa je s prevzemanjem poganskih podob, oseb, in podobno šlo ob enem tudi za taktiko izpodrinjanja poganstva, so že na začetku, v drugem stoletju krščanski apologeti afirmacijo vere gradili na zavestnem razlikovanju od uveljavljene poganske prakse čaščenja podob in so tako zavračali likovno umetnost. Krščanstvo je v svojih začetkih prevzemalo poganske običaje in mitologijo. Donizij Mali je za dan Jezusovega rojstva določil dan starorimskega praznovanja Nepremagljivega sonca, pri čemer je šlo za prekrivanja simbolnih točk religije, ki se jo je hotelo izpodriniti. Na ta način je krščanstvo prekrivalo mnoge različne datume, verske objekte kraje in osebe.

V drugi polovici 3. stoletja krščanska likovna umetnost dobi nagel razcvet. Prevladujejo prizori alegoričnega in simbolnega značaja. Med najpogostejšimi novozaveznimi motivi, ki se pojavijo v tem času so tisti, ki slikajo kristusove čudeže in so simbolična napoved odrešenja. Enako velja za starozavezne motive, kjer je največkrat prisoten motiv rešitve iz stiske. Med simboličnimi upodobitvami pa prednjačijo simboli Kristusa, kot so križ, različne oblike Kristusovega monograma, vinska trta, jagnje in podobno. Križ kot simbol Kristusa se je pojavil že v drugi polovici tretjega stoletja in se je vse do danes ohranil kot eno najbolj očitnih in nedvoumnih znamenj krščanstva, ki ga v Evropi srečujemo na vsakem koraku (Balažic, 2012).

2.3.2 Križ – razpelo

Simbol križa se je pojavil že v začetkih krščanske umetnosti in se je ohranil vse do danes. Svojo vlogo kot simbol krščanstva je še utrdil in tako zasenčil vse prejšnje in druge pomene, ki jih je imela podoba križa. Chevalier in Gheerbrant križ označujeta kot najbolj vseobsegajoč simbol. Krščansko izročilo pa je po njunem mnenju simbolika križa, ki se je v tej podobi osredotočilo na zgodovino odrešenja in Odrešenikovega trpljenja. Križ simbolizira križanega, Kristusa, Odrešenika, Besedo, drugo osebo Trojice. Je več kot figura Jezusa Kristusa, identificira se z njegovo človeško zgodbo, celo z njegovo osebo. Krščanska ikonografija se je polastila križa, da se z njim izraža Mesijevo trpljenje, kakor tudi njegovo navzočnost in izraža sporočilo, da kjer je križ, je tudi Križani. Križ je osnova tudi pri simbolu razpela, ki pa je ga potrebno razumeti v zgodovinskem kontekstu, v katerem se je oblikoval.

Podoba v kombinaciji s popolno umetniško izvedbo izzove čustveno reakcijo. Retoriko čustev lahko zasledimo v ekstremnem prototipu krščanske ikonografije, razpela. Razpelo je predstava Kristusa visečega na križu. Kristus mora biti viden, prazen križ ni razpelo, prisoten pa mora biti tudi križ. Razpelo je najbolj paradoksalna podoba, ki jo je proizvedlo krščanstvo, saj morata biti hkrati predstavljeni dve nasprotujoči si dejstvi, zmaga in poraz, človeškost in božanskost. Skozi čas je podoba razpela nihala med teomorfim in antropomorfim, med triumfalnostjo in žalostjo. Kristus je bil upodobljen nag in kronan s trnjem ali pa je bil oblečen kot kralj in kronan kot vladar. Proti 15. stoletju pa se vedno bolj pojavljajo nasilne in dramatične podobe, kot so mučena in pohabljen teles. Čustvena predanost je zahtevala podobo patosa. V evoluciji božanskih podob vse od renesanse pa do moderne, je ena vrednota postajala vedno bolj avtonomna in se je premaknila v ospredje. To je vrednotenje umetnosti. Vse, kar pristoji božanski biti, je prišlo pod vidik lepote. Posledice so bile v tem, da so postala pričakovanja glede svetih podob vedno bolj odvisna od umetnikove individualne osebnosti. V primeru

razpela ni bilo več kanoničnega prototipa, bilo je Giottovo razpelo, Donatellovo, Raphaelovo, Michelangelovo in druge (Balažic, 2012).

2.3.3 Bogkov kot

Bogkov kot, kot nad mizo nasproti peči v hiši; v njem je razpelo, desno in levo so nabožne slike. Na slovenskem podalpskem območju je tako oblikovan najprej poznan ob koncu 18. stol. Sredi 19. stol. se je razširil povsod po Sloveniji, redko na Primorskem. V vzhodu in severovzhodu Slovenije visi razpelo (ponekod tudi slike) med oknom na steni nasproti vhoda v hišo. Bogkov kot je v marsikateri hiši še v navadi; o božiču pod bogkovim kotom postavijo jaslice (Slovenski etnološki leksikon, 2004).

V eni starejših revij zasledimo skoraj idiličen zapis o bogkovem kotu.

»Sredi prostora naših vsakdanjih skrbi, sredi krepkega, žilavega življenja ljudi, sklanjajočih se k svoji zemlji, da, tudi sredi naših grehov — čebelnjak milosti, božji kot nad mizo . . .

Nad vso hišo razteza križani Bog svoje roke. Nič ni lepega v tem razpetem Jezusu. Njegovo telo je sloko, iztegnjeno, prtič okoli ledij je srebrn in velike rane po telesu so rdeče kot mak. Nobenega sorazmerja ni v Odrešenikom krvavečem telesu, nobene miline v njegovem obrazu, le nemo trpljenje, kot ga je doživel v svoji duši preprosti rezbar, ki je v zimskih dneh s težkimi, nerodnimi rokami rezljal na svojih kolenih bridko Martro božjo. Ko sedamo za mizo, živi z nami Bog v svojem odrešujočem umiranju, ko odhajamo na polje in v gozd in k živini, na kakršenkoli posel, nas spremlja njegov blagoslov. Nad veselimi svati bedi in nad prvim jokom dojenčka. Že staro mater je sprejel ta trpeči pogled, ko je stopila s poročnim vencem v hišo in ko je zibala svojega sina in vnuka, je Jezus prav tako razpenjal svoje prebodene roke kakor danes, ko jaz vanj strmim.

Na levi strani križa je podoba svete Barbare, pomočnice v smrtni uri, ki ji je hudi Barbaron z mečem glavo odsekal. Zato ima svetnica v rokah stolp in zlat kelih s hostijo ter velik meč, na glavi pa zlato krono. Zraven visi podoba nebeškega tesarja Jožefa z njegovo žago in božjim Otrokom. Ta dobri starec s kodrasto glavo, ki je kakor velik modrikast cvet, ne sme manjkati v nobeni naši hiši. Potomec starih kraljev se je naselil nad našo mizo ter nas varuje s prav tako skrbjo, s kakšno je bdel nad otroštvom betlehemskega Deteta.

In sveta Ana, zavetnica mater, h kateri molijo naše žene, ko prisluškujejo prvim utripom novega življenja pod svojim srcem. V naročju drži veliko knjigo in poučuje malo Marijo, z levico jo objema čez ramo in s prstom desnice kaže na knjigo. Marija jo posluša. Njene roke so sklenjene na prsih in njena glava je nalahko sklonjena. Prav zadaj pa se zadovoljno stiska oče Joahim.

In tu je še sveti Izidor, nebeški kmet, pastir božjih poljan. Sredi travnika kleči, pod hribom s cerkvico, ki ima dva zvonika in rdečo streho. Spredej orje na rumeni njivi angel in plug vlečeta dva volička. Te slike se ne morem nikoli dovolj nagledati. Zdi se mi kakor posvečeni odmev kmetovega trpljenja.

Na desni strani križa pa sveti Florjan v operjaničeni čeladi vliva vodo na gorečo cerkev iz rumene golide in sveti Jurij na belem konju prebada z dolgo sulico zelenega zmaja, ki mu šviga ogenj iz žrela. In končno večerja slovesna: trinajst mož je zbranih okoli mize okrogle in eden drži v rokah kelih in kruh. V to sliko se ozre kmetov pogled, ko moli; "Daj nam danes naš vsakdanji kruh ..."

O preprostost steklenih podob naših domov, obrobljena z nerodnimi črnimi okvirji, kakšna pesem zveni iz tebe, kako velike stvari nam hočeš povedati! Kar ni mogla največja prebrisanost modrijanov, je tebi uspelo: prikleniti našo misel na lestvo med nebom in zemljo.

V navzočnosti teh dobrih nebeških gostov nad mizo dobi vsaka naša beseda in kretnja lepši pomen in je polna novega upanja. Jezus, naš trpeči Zveličar, ne sme nikoli zapustiti svojega kota, kakor ne lastavica svojega gnezda pod napuščem. Tudi če hišo prodajo — Bog mora ostati, ker je temeljni kamen hiše in vez njenih oglov. Le na Božič se umakne jaslicam in v majniku majniški Kraljici.

Svetniki se nam vse leto nasmihejo s svojimi minijevimi ustnicami ter se pomenkujejo z nami. Ne slišimo njihovih besed, toda srce jih čuti.

Oljčna vejica z zadnje cvetne nedelje je zataknjena za ramena križa — varuje nas pred hudo uro ter odganja bolezni od hiše. Na prtičku pod križem klujeta dva bela golobčka klas in grozd —. Gledam in čutim, kako me vsega prevzema dobra milost.« (Misli, 1967)

2.4 ŽIRI IN ŽIROVCI

Žiri ležijo na stičišču treh slovenskih pokrajin: Gorenjske, Notranjske in Primorske in sicer ob naravni razvodnici med Jadranskim in Črnim morjem. Nahajajo se v Žirovski kotlini, s katero se končuje Poljanska dolina. Na severozahodni strani jo omejujejo pobočja Žirovskega vrha, na vzhodu Goropeški grič, ki se končuje z Vrhom sv. Treh kraljev, na jugu se zvrstijo zavraška, dolska, vrsniška in ledinska planota, na zahodu pa Mrzli vrh s Koprivnikom. Od Škofje Loke je oddaljena 26 km, od Ljubljane 50 km, od Vrhnike 18 km, od Logatca 22 km in od Idrije 12 km. Za razlago krajevnega imena se pojavlja več domnev. Med njimi se pojavljata tudi naslednji: Ime Žiri izvira iz plodu bukovega drevesa - žira, kar bi bilo mogoče, saj so bili v davnih časih v okolici Žirov veliki bukovi gozdovi. Druga domneva pa je, da krajevno ime izhaja iz imena Močvirje. Menda je bilo v davnih časih na tem ozemlju jezero, kar je mogoče, saj so tu našli seženj globoko v zemlji, mogočne korenine hrastovih dreves in pa, ker je še sedaj ponekod zemlja močvirnata ter se del Žirov še danes imenuje Na jezerih. Iz imena Močvirje, se je sčasoma izoblikovalo ime Čvirje, kasneje Žirje in končno Žiri. Površina občine meri 49,2 km².

2.4.1 Župnija Žiri

Žiri so z letom 1995 postale samostojna občina, ki ima nekaj manj kot 5.000 prebivalcev. So najjužnejši kraj Gorenjske. Meji z Notranjsko in Primorsko do bivše občine Škofja Loka pa so oddaljene 26 km. Obdane so z gozdovi, ki se zaraščajo proti dolini. Po uvedbi uličnega sistema leta 1982 ima 47 ulic in še 17 vasi ter zaselkov. Nadmorska višina 479 m se dvigne na 504 m pri podružnični cerkvi na Dobračevi, kjer je tudi pokopališče. Skozi Žiri teče 46° vzporednik severne širine. Žiri imajo tudi osnovno šolo, njeni začetki pa segajo v leto 1778. Pet večjih podjetij in čez sto obrtnikov nudi zaposlitev prebivalcem Žirov.

Slika 1: Župnija Žiri nekoč (www.zupnija-ziri.si)

Župnija je bila nekdanja podružnica Stare Loke. Pred letom 1500 je postala samostojna župnija z nekaterimi podružnicami, ki so pozneje postale samostojne. Danes ima župnija samo štiri podružnice. Dobračeva s Sv. Lenartom, Ledinica s Sv. Ano, Goropeke s Sv. Janezom Krstnikom in Breznica s Sv. Kancijanom. Leta 1384 se cerkev Sv. Martina v Žireh prvič omenja v pisnem viru, čeprav je stala že v 9. stoletju. Prejšnja cerkev, ki je bila pozidana v podnožju Žirka, ni več mogla služiti namenu. Reka Sora je ta del poplavljal in nivo ravnine se je višal. Ob vsaki povodnji je voda vdirala v cerkev. Leta 1877 je prevzel župnijo gospod Josip Vidmar, doma iz Rovt. Prišel je z nalogo, da zgradi novo cerkev. 25 let so farani zbirali denar zanjo in leta 1906 so po mnogih zapletih mogli začeti z deli. Cerkev je bila leta 1910 blagoslovljena, leta 1912 pa dograjena in posvečena. Na Martinovo nedeljo jo je posvetil Anton Bonaventura Jeglič, ljubljanski škof, ki se je zelo trudil za dograditev cerkve (<http://www.zupnija-ziri.si/o-zupniji-nekoc-in-danes>).

V župniji Žiri je krščenih okrog 3800 prebivalcev, kar je okrog 75 odstotkov prebivalcev Žirov. Aktivne skupine, ki delujejo v žirovski župniji, so: animatorji, bralci beril, izredni delivci obhajila, jasličarji, kateheti, krasilke, ministranti – redni, ministranti – izredni, misijonska skupina, mladinska skupina, molitvena skupina, oratorij, pevski zbori, pritrkovalci, skavti, srečevanje 3–6-letnih otrok, veroučne skupine, zakonske skupine, redakcija glasa Sv. Martina, župnijski pastoralni svet. V župniji redno obiskuje verouk 228 otrok, kar je približno 42 odstotkov vseh otrok (glede na vpis učenec v OŠ Žiri; nekaj jih je v šoli iz drugih župnij).

2.4.1.1 Verska statistika župnije Žiri v letu 2021

Krsti: Starši so prejem zakramenta svetega krsta omogočili in obljubili versko vzgojo 37 otrokom: 17 deklicam in 20 dečkom (preteklo leto 22 otrokom). Od teh jih je bilo 17 iz cerkvenega zakona, 1 iz civilnega zakona in 19 iz izvenzakonske skupnosti.

Poroke: V letu 2021 je sveti zakon doma sklenilo 5 parov (preteklo leto 4). V drugih župnijah so se v lanskem letu poročili 3 naši župljani (preteklo leto 5).

Pogrebi: Cerkevno pokopanih je bilo 42 naših župljanov: 22 moških in 20 žensk (preteklo leto 34). Civilnih pogrebov v tem letu v naši župniji je bilo 16. Najstarejši je imel 97 let, najmlajši je bil star 45 let. Žarnih pokopov je bilo 36 (preteklo leto 25), s krsto pa 5 (preteklo leto 7), 1 pogreb je bil z raztrosom. Predvidenih (so prejeli zakramente za umirajoče) je bilo samo 21 župljanov (preteklo leto 22), nepredvidenih (brez zakramentov) pa 21 (preteklo leto 12).

Obhajilo: V tem letu je bilo podeljeno 38.000 obhajil (preteklo leto 30.000). K prvemu svetemu obhajilu je pristopilo 24 tretješolcev (preteklo leto 25).

Bolniško maziljenje: V letu 2021 je prejelo bolniško maziljenje 68 župljanov (preteklo leto 63). Za prve petke sva duhovnika redno obiskovala 24 župljanov (bolnih in starejših je sicer precej več).

Število nedeljnikov: Vseh prebivalcev naše župnije je okrog 5.000, od tega 4.500 katoličanov. Povprečno število nedeljnikov v letu 2021: 522 (175 moških, 213 žensk in 134 otrok). Podatki kažejo na upad števila nedeljnikov (preteklo leto je bilo povprečno število nedeljnikov 655). Predvsem so se verniki oddaljili od zakramentov v »korona« čas (Poročilo župnika Andreja Jemca, januar 2022).

3 RAZISKOVALNI DEL

V raziskovalnem delu sem skušal ugotoviti, kako je s prisotnostjo tovrstnega stenskega okrasja, tj. bogkovega kota po družinah v Žireh. Predstavil bom metode, s katerimi sem pridobil informacije in podatke, predstavljene v raziskovalni nalogi.

3.1 METODOLOGIJA

Osnovno teorijo sem pridobil na podlagi prebrane etnološke teorije o omenjeni temi. Da sem dobil splošno sliko o tem, kam uvrščamo bogkov kot, sem iskal po različnih pisnih virih in fotografskih zbirkah, največ v knjižnici Oddelka za etnologijo, nekaj tudi v drugih etnoloških revijah, zbornikih. Na občini sem pridobil število prebivalcev, v župniji pa splošne podatke o župniji in statistične podatke o (opredeljenih/krščenih) vernikih.

Za raziskavo sem izdelal anketo o mestu razpela v žirovskih gospodinjstvih. Prvo so reševali veroučenci ob pomoči staršev. Ker me je zanimalo, kakšno je stanje pri starih starših, sem v anketo vključil tudi ta vprašanja. Druga anketa je bila enaka prvi, le da ni vsebovala sklopa o starih starših. Ko sem dobil podatke, sem se k določenim družinam odpravil tudi sam in z njimi opravil podrobnejši intervju.

Znanje sem si kasneje razširil v pogovoru z Mihaelo Žakelj, žirovsko kiparko, in Gabrielom Kavčičem, duhovnikom, moralnim teologom, ki zaključuje doktorski študij v Rimu. Z njima sem se pogovarjal predvsem o podatkih, pridobljenih na podlagi anket in mojih označb na terenu.

3.1.1 Opis vzorca raziskave

V wordovem dokumentu sem izdelal anonimni anketo o prisotnosti razpela v žirovskih gospodinjstvih. Anketo je reševalo 66 anketiranih družin, kjer imajo doma veroučenca (kar predstavlja 1/3 vseh veroučenec). Pri večjem številu otrok pa sta v družini dva ali trije veroučenci, tako da je anketo zagotovo reševalo več kot polovica družin tistih otrok, ki hodijo k verouku. Če k temu podatku prištejemo še stare starše po mamini in očetovi strani dobimo podatek o skoraj 200 gospodinjstvih, kar predstavlja skoraj 20 % vseh gospodinjstev v Žireh oz. več kot 25 % vseh žirovskih gospodinjstev, kjer so doma opredeljeni kot verni. Drugo anketo je reševalo 20 anketirancev.

Drugi vzorec raziskave predstavljajo intervjuji z gospodinjstvi, za katere sem preko pogovorov izvedel, da ima razpelo oz. bogkov kot v njihovi sredi pomembno vlogo. Z danimi ugotovitvami sem se odpravil na pogovor h kiparki Mihaeli Žakelj, ki izdeluje tudi križe, razpela; z Gabrielom Kavčičem sva se zaradi njegovega študija v Rimu pogovarjala preko e-pošte.

3.1.2 Opis merskega instrumenta

Anketo o razpelu, bogkovemu kotu v osrednjem bivalnem prostoru, je sestavljalo 20 vprašanj; ta so se navezovala neposredno na anketirano družino. Vprašanj, ki so spraševala o tej tematiki glede starih staršev, je bilo nadalje 8. Vprašanja so bila tako odprtega kot zaprtega tipa. Anketi sta vsebovali tudi prošnjo, naj fotografirajo razpelo/bogkov kot in mi fotografijo

pošljejo po e-mailu. Enako sem naredil, ko sem se odpravil na intervjuje. Nekateri od intervjuvancev so me skeptično sprejeli, češ kaj imata vera in šola skupnega. Po razlagi, da proučujem kulturno dediščino, so dvome ovrgli. Vsi ostali intervjuvanci, so se z veseljem odzvali vabilu in odgovorili na zastavljena vprašanja.

3.1.3 Opis postopka zbiranja podatkov

Teoretične podatke sem pridobil na spletu, nekaj pa tudi prav v knjižnicah, tako v Žireh, Škofji Loki kot tudi v Ljubljani.

Najprej sem sestavil »pilotski« vprašalnik, ki sem ga dal petim različnim osebam. Po pogovoru z njimi sem ugotovil, da moram nekatera vprašanja preurediti, zastaviti bolj konkretno ipd. Po sestavi novega vprašalnika sem se pri katehetih pozanimal o veroučencih in jim na urah verouka oddal anketo. Obenem sem razložil, da se del ankete navezuje tudi na razmere pri starih starših, a le, če živijo v Žireh. Obenem sem prosil za fotografijo domačega razpela/bogkovega kota. Drugo anketo mi je pomagala razdeliti mentorica, in sicer pri znancih, za katere je vedela, da imajo doma razpelo.

Za vse intervjuje smo se vnaprej dogovorili bodisi preko telefona bodisi preko e-pošte. Pri obisku smo se držali sedanjih razmer oz. smo upoštevali PCT. Intervjuji so bili avdio snemani (in so v celoti prepisani v prilogi), e-sporočilo duhovnika se nahaja v sami nalogi, saj vsebuje tudi komentarje glede podatkov, pridobljenih z anketo in intervjuji.

3.1.4 Obdelava podatkov

Ko je posamezno anketo izpolnilo določeno število oseb oz. večina veroučencev, sem začel s pregledovanjem podatkov. V Wordov dokument sem prepisal vprašanja in pod njimi pripisal odgovore od najpogostejših do najredkejših oz. pri odprtih vprašanjih prepisal celotne odgovore. Poleg odgovorov sem dopisal tudi število in odstotke, ki predstavljajo delež celote. Prejete fotografije po e-pošti sem shranil v posebno mapo in jih poimenoval s priimkom pošiljatelja, vendar jih – zaradi anonimnosti – v nalogi ne navajam. Enako ne navajam poimenovanj pri obiskanih družinah, s katerimi sem opravil intervjuje, hranim pa jih v posebni mapi. Posnete intervjuje sem prepisal in jih navajam v prilogi.

Ko sem zbral vse odgovore, sem se lotil izdelovanja grafov v aplikaciji Excel. Uporabil sem stolpčne diagrame in tortne prikaze. V vse grafe sem vključil tudi odstotke.

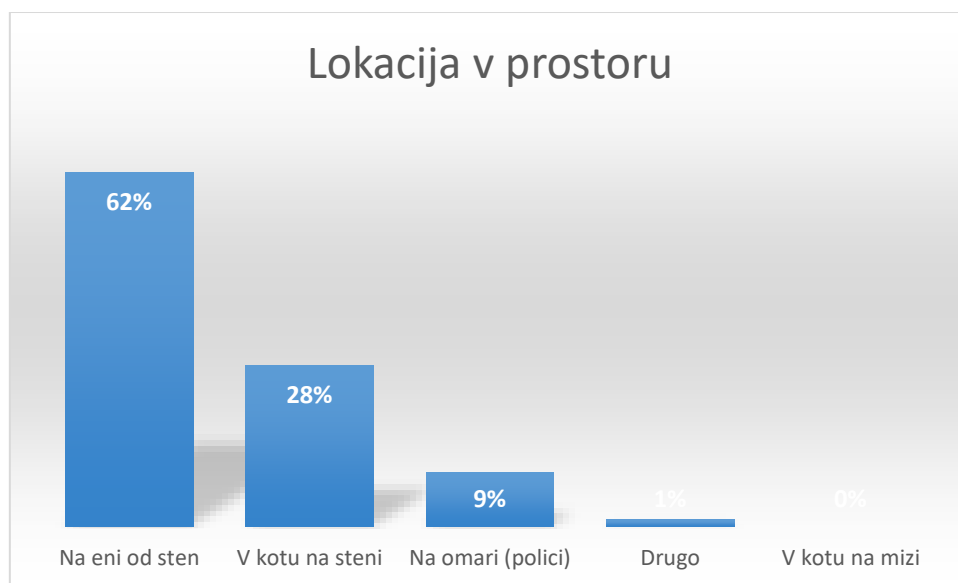
Podatke o številu vernikov sem pridobil v žirovski župniji. Ker gre za osebne podatke, sem dobil približno število kristjanov, podrobnejšo statistiko za lansko leto pa mi je posredoval župnik Andrej Jemec. Število vpisanih veroučencev mi je število na posamezni razred posredovala katehistinja. Le-te sem primerjal s šolskimi podatki, ki sem jih dobil v tajništvu šole.

3.2 REZULTATI

3.2.1 Rezultati ankete

Rezultate prve in druge ankete sem združil, saj se sklop do vključno 20. vprašanja ponovi. Vseh anketiranih v sklopu 1.–20. vprašanja je bilo torej 86 družin/gospodinjev.

Odgovori kažejo, da ima največ anketirancev križ na eni od sten (62 %) in ne prav v kotu. Za tradicionalni bogkov kot gre v slabi tretjini vprašanih (to je 28 %). Temu je verjetno razlog tudi razporeditev pohištva oz. sodobnega notranjega interierja, saj ni več tradicionalne »hiše« kot osrednjega bivalnega prostora in s tem tudi ne miz in klopi, nad katerimi je bilo v kotu razpelo, križ in drugi nabožni predmeti. Na mizi nimajo nikjer postavljenega križa, kar priča o tem, da je križ stalni element in bi ga z mize morali ob pomanjkanju prostora umikati. Tak delež odgovorov sem pričakoval, saj sem sam ob obiskih, ko sem bil pozoren, opazil bogkov kot v redkejših primerih; prav tako doma nimamo tradicionalnega bogkovega kota in o spremembi lokacije niti nismo razmišljali.

Graf 1: Lokacija križa v prostoru

Slika 2: Kristus na glineni plošči na steni

Slika 3: Lesen križ na sredini stene

Slika 4: Križ iz kombinacije materialov na sredini stene

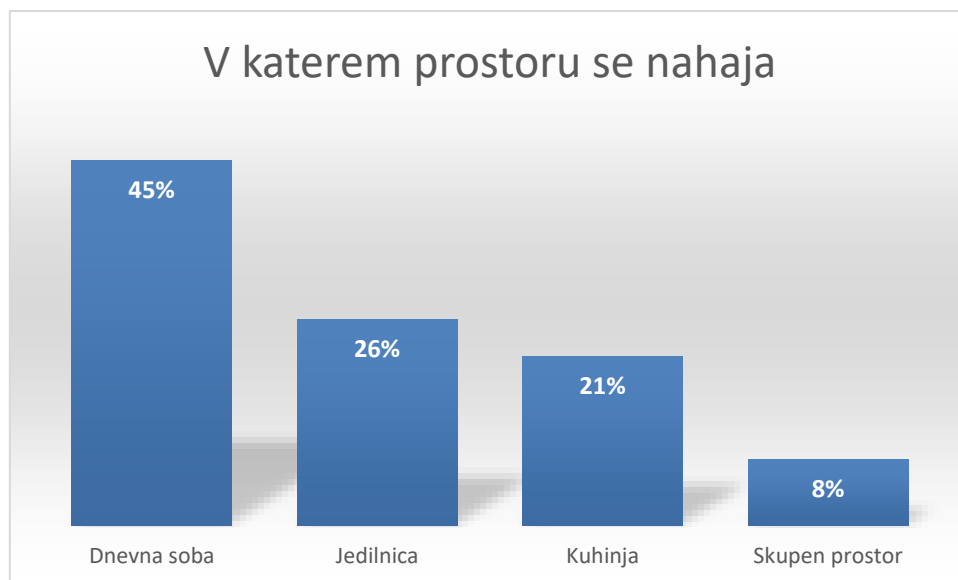
Slika 5: Križ v kotu brez okrasja

Slika 6: Bogkov kot z okrasjem

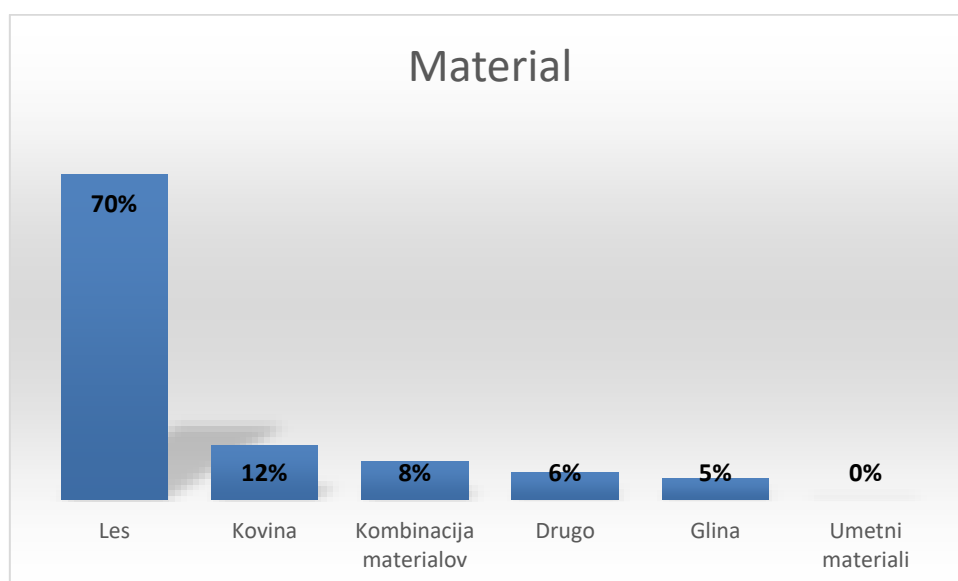
Največ križev se nahaja v dnevni sobi (45 %) in če sem prištejem še »skupen prostor«, gre za to postavitev pri več kot polovici anketiranih. Sam sem sicer menil, da bo večji delež v

jedilnici, pa gre le za dobro četrtino (26 %) vprašanih. Menim, da je odgovor »kuhinja« soroden jedilnici oz. imajo v kuhinji prostor, kjer družina poobeduje. Predstavljal sem si namreč, da se na Boga spomnijo, ko sedejo za mizo, bodisi ob obedu, molitvi, pogovoru, pri čemer naj bi bil Bog prisoten. A rezultate tega vprašanja mi razjasnijo odgovori pri vprašanju, s katerim namenom imajo postavljen križ.

Graf 2: Nahajalni prostor križa

V največ primerih (70 %) je križ iz lesa, sledi kovina (12 %), za kombinacijo materialov se je odločilo 8 % vprašanih, pri čemer so navedli, da gre za kombinacijo lesa in bodisi kovine oz. gline. Menim, da gre za leseni križ, iz kovine oz. gline naj bi bil Kristus na križu oz. napis INRI. Kot »drugo« so navedli marmor, steklo in čipko (6 %), enak delež jih je odgovoril, da je križ iz gline. Za umetne materiale se ni odločil nihče. Res, da je klekljan le en križ, določen kot osrednji, vendar potrjujem, da je klekljanih (še) več nabožnih slik, ki jih imajo Žirovci kot tradicionalne doma. Razumljivo mi je, da je največ lesenih križev - razpel, saj je tudi križ, na katerega je bil pribit Kristus po veri, lesen. Iz kovine so križi oz. Kristusova telesa ulita, glinena izdelana ročno in potem žgana, medtem ko je lesene Kristusove podobe najtežje obdelati. O tem mi je povedala tudi Mihaela Žakelj.

Graf 3: Material križa

Slika 7: Križ iz stekla

Slika 8: Križ iz lesa I.

Slika 9: Križ iz lesa II.

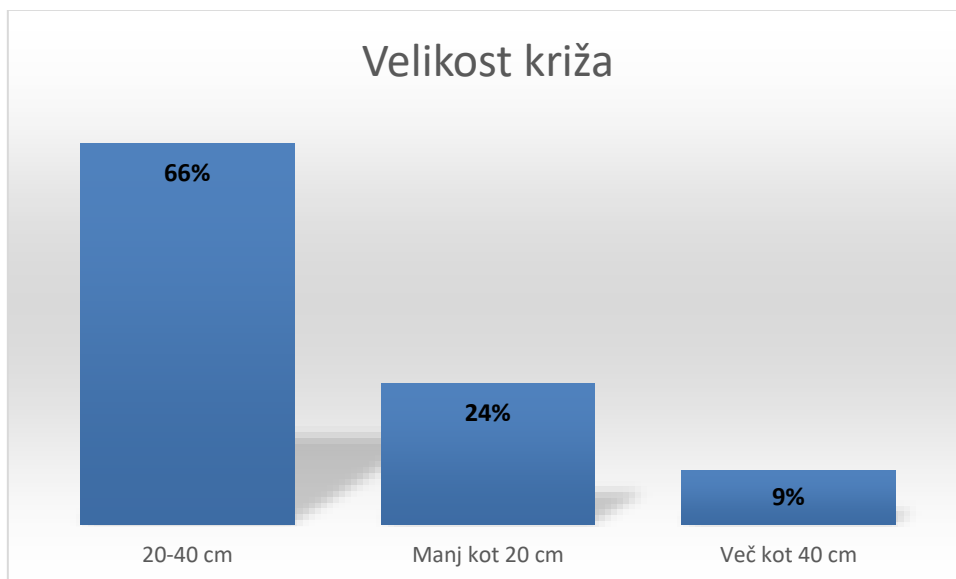
Slika 10: Klekljan križ

Slika 11: Križ iz kovine

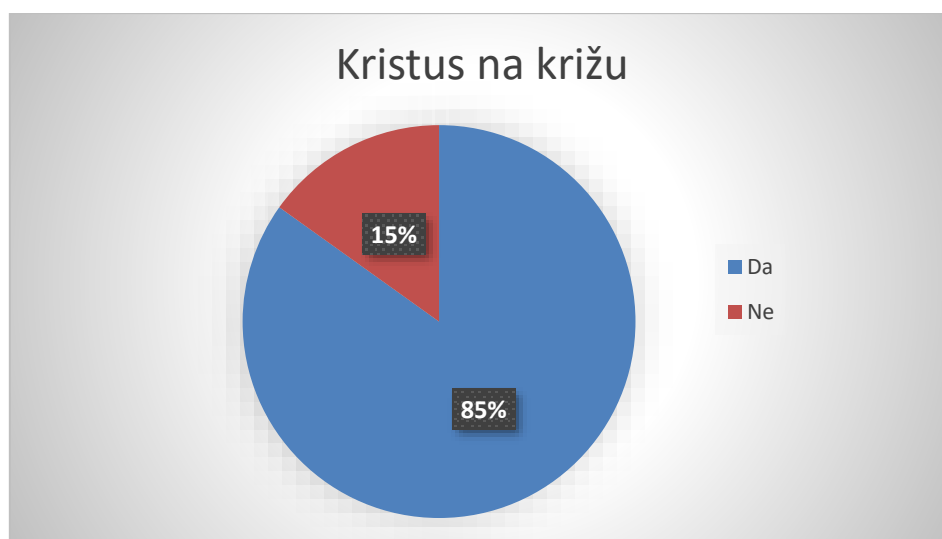
S spodnjega grafa je razvidno, da ima največ anketirancev križ velik 20–40 cm in to kar 66 %, 24 % križev je pod 20 cm, nad 40 cm velik križ pa ima samo 9 % anketiranih. Verjetno

povprečna velikost križa izhaja iz tradicije, ko so bili križi v kotu in niso pomenili umetniške vrednosti kot npr. slike.

Graf 4: Velikost križa

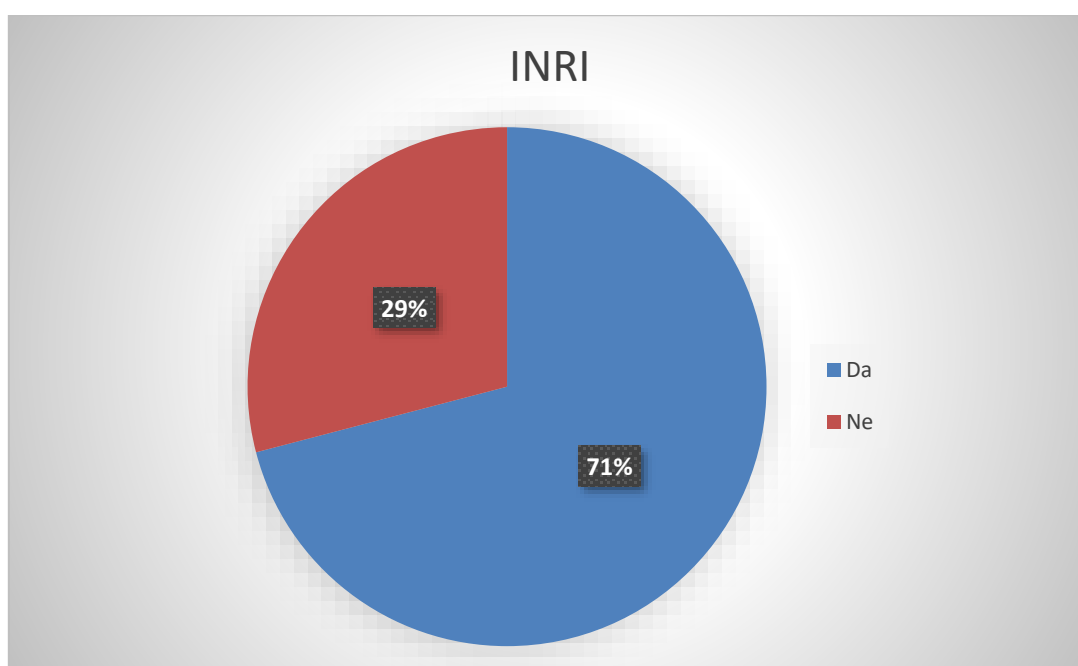
Kar 85 % anketiranih ima doma križ, na katerem je Kristus, torej razpelo. To lahko simbolično povežemo s tem, da križ predstavlja Kristusovo trpljenje. Kot sem prebral v teoriji, je to neke vrste krščanski opomnik, zagotovo pa predstavlja tudi Kristusovo navzočnost in predvsem simbol odrešenja, vstalega Kristusa, kar lahko vsak vernik razume kot pomoč in upanje v težkih trenutkih. 15 % anketiranih ima simbolično samo križ.

Graf 5: Kristus na križu

INRI je kratica za latinsko besedno zvezo "IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM", ki v prevodu v španščino pomeni "Jezus iz Nazareta, judovski kralj." Le-ta dodatek ima križ/razpelo v Žireh več kot 2/3 anketiranih (71 %). To poimenovanje pritiče podobi na križu, Kristusu, kar pomeni, da je Kristus na križu povsem posebljen.

V skladu s katoliško tradicijo so bili ti uvedeni po naročilu Poncija Pilata na majhni leseni tablici na glavi tako imenovanega Mesije. Na splošno je titulus vedno vključen v različne upodobitve križanja, pri čemer so te emulacije najpomembnejše podobe katoliškega življenja. Ker je bila latinščina uradni jezik regije in je bila v njej napisana, je že od njenega najstarejšega obdobja trpel zaradi številnih prevodov Biblije, zato lahko v različnih evangelijih izhaja iz "King of Judje" "do" To je Jezus, Judovski kralj. " Vendar je iz prve dane različice (Jezus iz Nazareta, judovski kralj), iz katere se rodi kratica. Ta naslov ni bil izključno za Jezusa Kristusa, saj je bila to dokaj pogosta praksa v rimskem križanju, v kateri so bili na glavah usmrčenih navedeni njihovo ime, naslov in storjeno kaznivo dejanje (<https://sl.awordmerchant.com/inri>).

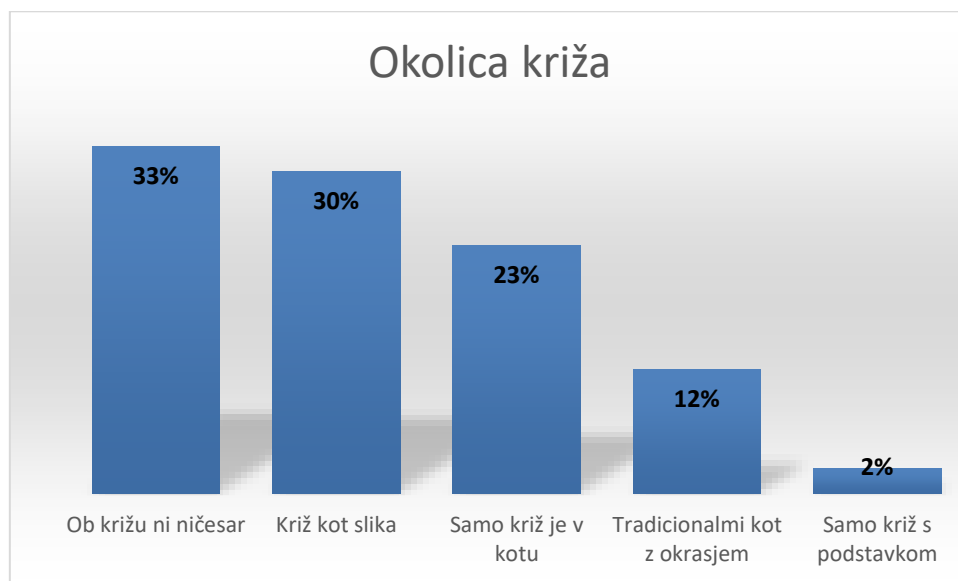

Graf 6: Vsebovanje INRI-ja

Slika 12: Križ, ki vsebuje INRI

Spodnji graf prikazuje, da v največ primerih ob križu ni ničesar oz. je križ kot slika, torej kot umetniški/stenski element. Lahko pa potrdimo, da je v dobri tretjini (skupaj 35 %) križ še prisoten v kotu bodisi kot samo križ ali kot tradicionalni bogkov kot okrasje. Le 2 % anketiranih imata postavljen križ na podstavku.

Graf 7: Okolica križa

Slika 13: V okolici križa je rožni venec

Slika 14: V okolici križa je rožni venec in različne slike

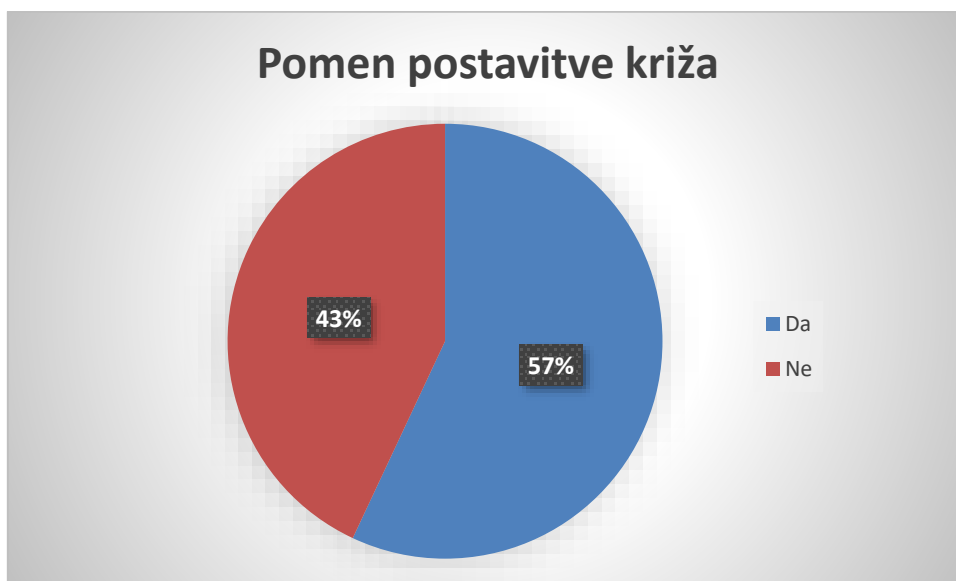

Slika 15: V okolici križa je slika (gobelin) Svete družine

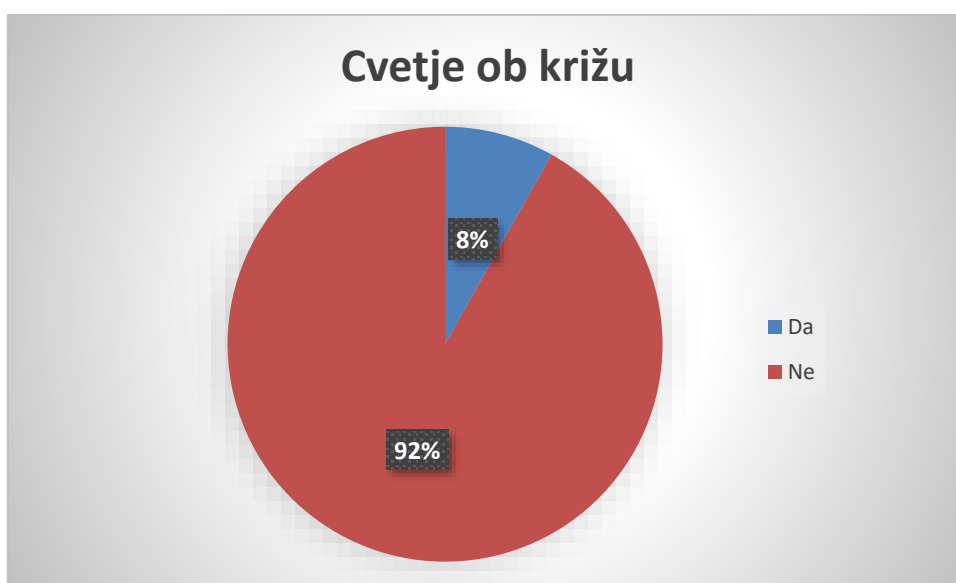

Slika 16: V okolici križa je rožni venec in slika papeža

Graf 8 prikazuje, da več kot polovica anketiranih (57 %) ne vidi pomena v tem, kje je križ, torej ne gre za tradicionalne postavitve. Najbrž to pomeni, da se ob njem ne ustavljajo tako pogosto, kot so se včasih, ko so ob njem molili, prav tako se ne ozirajo na običaje, češ da je od postavitve križa odvisno, kdo je gospodar oz. ga dajo na mesto, kjer v domu najbolj ustreza.

Graf 8: Pomen postavitve križa

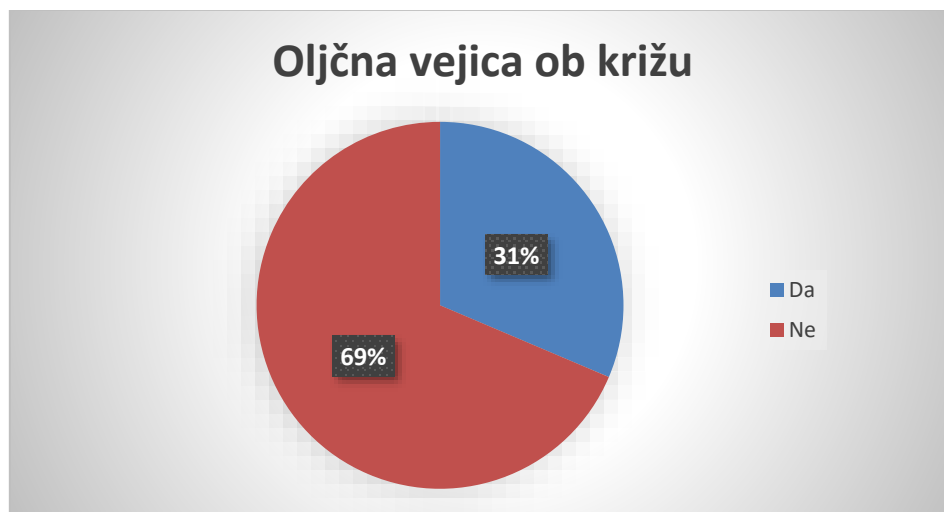

Graf 9: Cvetje ob križu

Več kot 90 % (kar prikazuje zgornji graf) vprašanih nima ob križu nobenega cvetja. 8 % anketiranih pa je navedlo, da ja; morda so to tudi tisti, ki so pri naslednjem vprašanju (oljna vejica ob križu) odgovorili z da. Nekaj (8 %) pa je bilo tudi takšnih, kjer sem sam naletel na razno cvetje, tudi suho ali umetno.

Odgovori na vprašanje kažejo, da jih ima skoraj 1/3 (31 %) anketiranih ob križ začasno ali stalno zataknjeno oljno vejico. To bo razvidno tudi s fotografij. Očitno anketiranci oljke ne dojemajo kot cvetje, ampak zgolj kot krščanski simbol. Pri kristjanih je oljka ohranila prav posebno mesto. Zgodba iz Svetega pisma pripoveduje, da je svet zajela velikanska poplava. Po njej naj bi umrli vsi ljudje, razen Noeta in njegove družine, ker so po božjem navodilu zgradili veliko ladjo, kamor so sprejeli tudi vse vrste živali. Ko se je strahovito neurje umirilo, naj bi Noe izpustil golobico in po nekaj dneh naj bi se golobica srečno vrnila na ladjo, z oljno vejico v svojem kljunu. V svetopisemski zgodbi je tako golobica z oljno vejico prispodoba zaveze, ki

jo je Bog sklenil z ljudmi, hkrati pa je simbol miru. Dobri dve tretjini anketiranih (69 %) pa ne zatika za križ niti oljke/oljčne vejice.

Graf 10: Oljčna vejica ob križu

Slika 17: Križu z oljčno vejico

Križa povečini (88 %) ne premikajo, kar je razumljivo, saj je njegovo mesto na steni določeno. Tisti, ki ga premikajo, (12 %) so dopisali, da to počenejo takrat, kadar čistijo, belijo, preurejajo stanovanje, kar v tem smislu najbrž velja tudi za tiste, ki so napisali, da ga ne premikajo (12 %).

Na tem mestu sem opazil, da bi bilo vprašanje lahko bolj postavljeno, in bi to možnost izključil že na začetku.

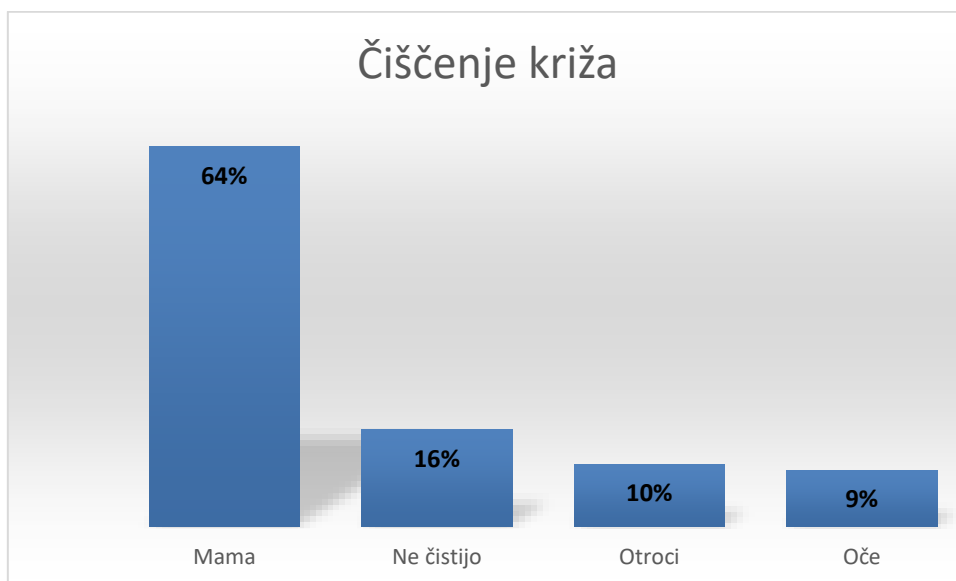
Graf 11: Premikanje križa

Tretjina anketiranih (33 %) se zateka h križu ob prošnjah. To pomeni, da jim še vedno pomeni velik simbol trpljenja oz. odrešenja, po čemer je križ poznan v katoliški cerkvi. 67 % anketiranih se prav h križu ob prošnjah ne zateka, kar pa ne pomeni, da Boga ne prosijo. Kot smo videli v enem predhodnjih vprašanj, je še vedno marsikje ob prostoru skupne molitve.

Graf 12: Zatekanje h križu

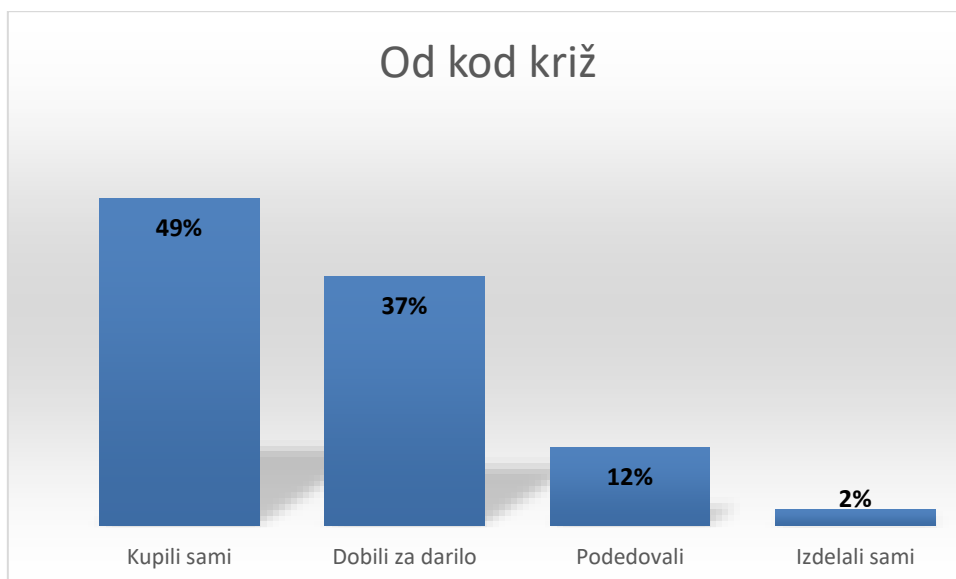
Križ skoraj v dveh tretjinah (64 %) čisti mama, kar je nekako povezano s predvidljivo socialno vlogo ženske v gospodinjstvu, kjer so bile tradicionalno ženske gospodinje. V 16 % križa ne čistijo, kar pomeni, da je res stalno na istem mestu, se ne premika in se ga tudi za čiščenje ne dotikajo, sledi čiščenje otrok (10 %), najmanjkrat (9 %) ga čisti oče. Menim, da ta odgovor ni povezan z gospodinjstvom, temveč patriarhalno vlogo moškega/očeta.

Graf 13: Čiščenje križa

Skoraj polovica anketiranih (49 %) je križ kupila sama. Ob tem naj povem, da v Žireh ni trgovine, kjer bi prodajali križ, tako da to največkrat kupijo v katoliških trgovinah, romarskih središčih. Je pa v Žireh akademska slikarka, ki križe izdeluje, in s katero sem opravil tudi intervju (priloga). Sama pravi, da pa se ne spomni nobenega Žirovca, ki bi od nje kupil križ, nad čemer sem bil presenečen.

Kot darilo so ga prejeli v 37 %, pri tem so navedli, da je šlo za darila ob prejemu verskih zakramentov (birma, kar pomeni, da ga je eden od staršev prinesel v dom), največ pa je bilo križev/razpel kot poročnih daril (tudi tu so navajali, s katerih strani so dobili: od cerkvenih skupin, prič, sorodnikov). V 12 % so križ podedovali (pri tem sem naletel na ljudsko verovanje, da križa iz hiše ne smeš odnesti). Dva anektirana sta križ izdelala sama.

Graf 14: Izvor križa

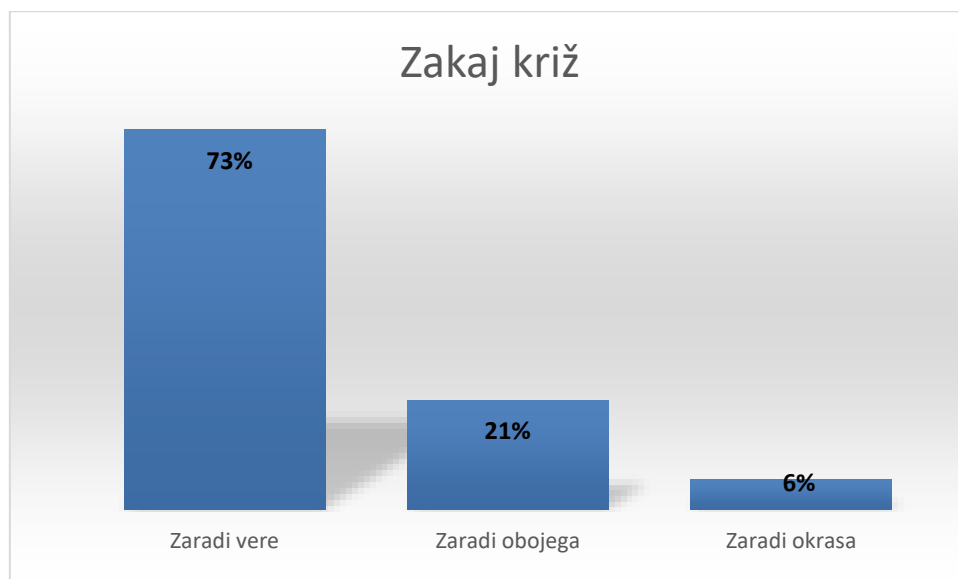

Graf 15: Poznavanje umetnika

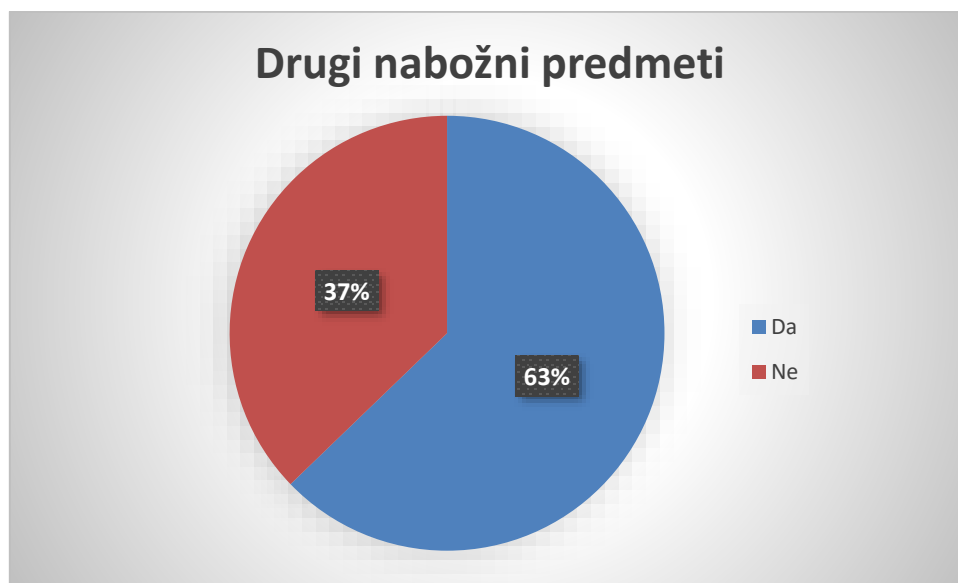
Osem vprašanih (9 % anketiranih) ve, kdo je umetnik, ki je ustvaril križ. Eden je tudi Peter Jovanovič, ki živi in ustvarja v Dolenji Žetini v Poljanski dolini. Iz lipovih, hrastovih in češnjevih debel izpod Blegoša že več desetletij dolbe podobe iz življenja. Oživlja ljudi iz njegove vasi, literarne junake in motive iz ljudskega izročila. Najbolj znan je po lesenih kipih, dolgo je zvest tudi risbi. Poznamo pa ga tudi kot dobrotnika, ki je svoje risbe daroval v dobrodelne namene. Druga navedena je Mihaela Žakelj Ogrin, tudi moja sogovornica. Ostali umetnikov niso navedli.

Skoraj tri četrtine anketiranih (73 %), kar prikazuje Graf 16, je navedla, da imajo križ zaradi vere, kar pomeni, da je le-ta simbol močno umeščen v tradicijo in življenje ljudi v Žireh. Sploh če pri tem povzamemo dejstvo, da nihče od veroučencev ni napisal, da nimajo križa.

21 % anketiranih je napisalo, da ima križ tako zaradi vere kot tudi zaradi umetnosti. Tudi te lahko prištejemo k prvim, torej je verska funkcija najpomembnejša. Le pet anketiranih (6 %) je zapisalo, da imajo križ zaradi okrasa, torej ob tem ne čutijo nobenega duhovnega vzgiba.

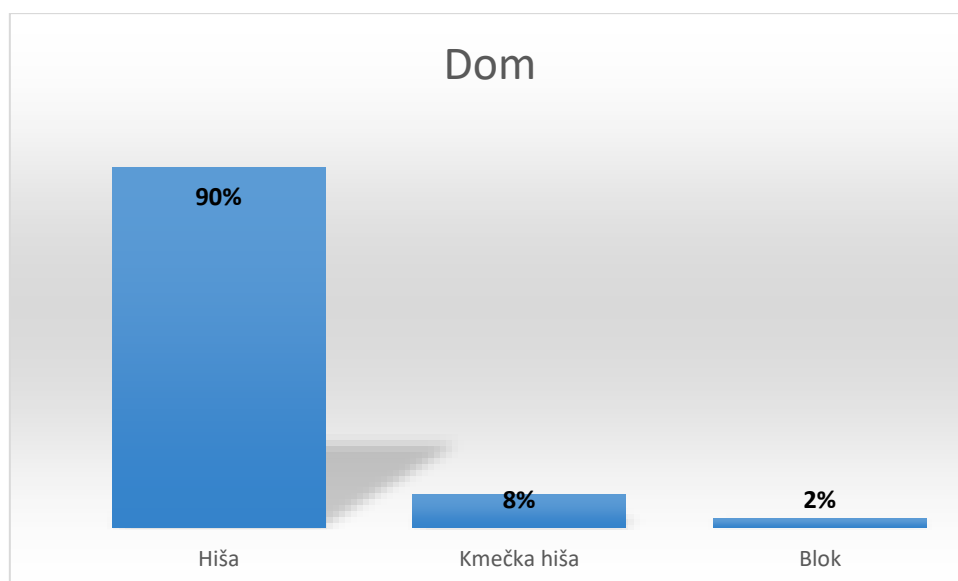
Graf 16: Pomen križa

Graf 17: Drugi nabožni predmeti

Več kot polovica anketirancev, razvidno na Grafu 17, ima doma še kakšen nabožni predmet, 37 % anketirancev pa doma nima kakršnega koli predmeta, bodi si kipca, podobice.

Sicer pa skoraj vsi anketiranci živijo v navadni stanovanjski hiši, torej 90 %, zelo malo anketirancev živi v kmečki hiši, to je 8 %. Skupaj jih torej v hišah živi 98 %. Le 2 % anketiranih živi v bloku, kar je razumljivo, saj je v Žireh zelo malo blokov. Verjetno pa tudi, da gre za večji prenos tradicije po hišah. Stanovanje v bloku je v Žireh tudi največkrat za prehodno obdobje.

Graf 18: Dom anketirancev

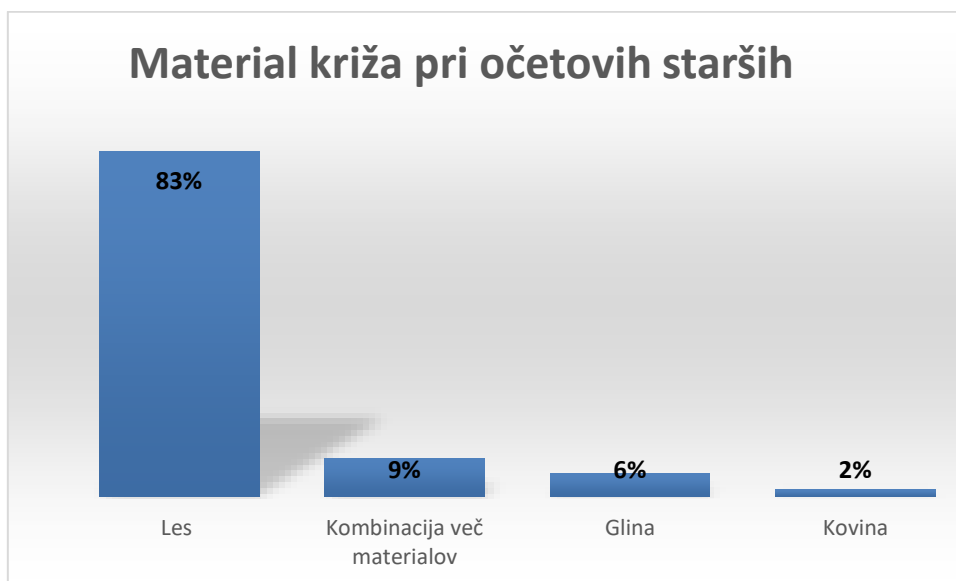
Graf 19: Križ pri očetovih starših

Večina starih staršev po očetovi strani ima križ, to je kar 85 %, samo 15 % starih staršev po očetovi strani, pa križa nima.

Na Grafu 19 vidimo, da je križ pri očetovih starših večji del v kotu prostora, kjer tudi vidimo, da ohranjajo tradicijo bogkovega kota. Le 24 % očetovih staršev križa nima v kotu.

Graf 20: Križ v kotu prostora

Graf 21: Material križa pri očetovih starših

Večina jih ima križ iz lesa, to je 83 %, 9 % jih ima križ iz več materialov, 6 % starih staršev po očetovi strani ima križ iz gline, le 2 % jih ima iz kovine. Ta odgovor ponovno nakazuje na osnovni material samega križa, saj je tudi Kristus po izročilu bil pribit na lesen križ. Kadar je v kombinaciji več materialov, je precej verjetno, da je tu vključen tudi les.

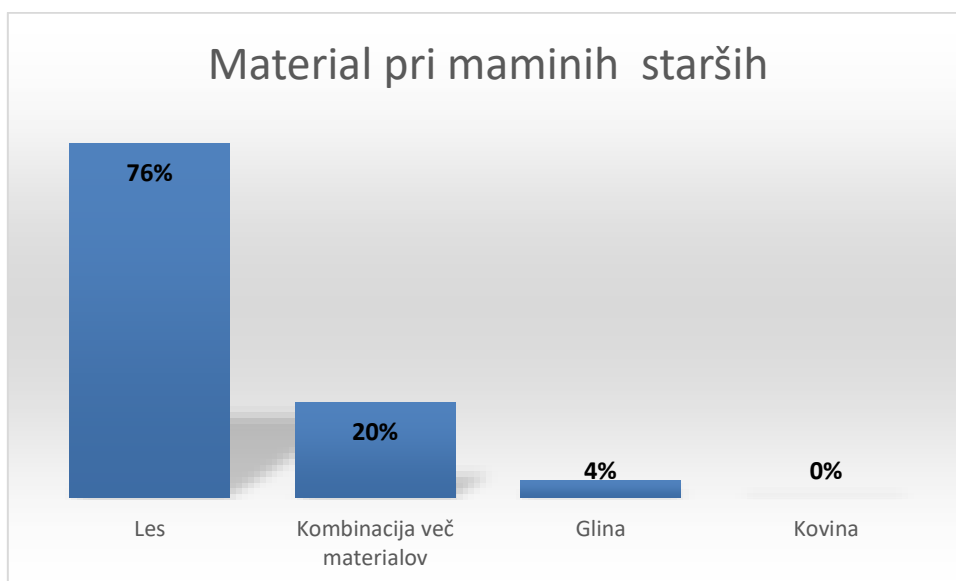
Graf 22: Križ pri maminih starših

Graf 22 prikazuje, da imajo mamini starši po večini križ, to je 81 %, 19 % pa križa nima.

Večina staršev po mamini strani ima križ v kotu prostora in to kar 80 %, le 20 % jih križa nima v kotu. To kaže, da je pri starih starših še bolj prisotna tradicija oz. izročilo, ko je bil križ v kotu.

Graf 23: Križ v kotu prostora

Graf 24: Material pri maminih starših

Večina jih ima križ iz lesa, to je 76 %, 20 % jih ima križ iz kombinacije več materialov, iz gline pa jih ima le 4 %. Nobeden od staršev po mamini strani nima križa iz kovine.

Na vprašanje, ki se tiče ustnega izročila (vraža, pregovor), sem dobil zelo malo odgovorov, pravzaprav se je na bogkov kot navezoval ta, ki ga učenci večkrat slišimo pri obisku rojstnih hiš slovenskih književnikov in so si ga najbrž zapomnili: *Kdor se usede pod bogkov kot, se ne bo poročil*. Eden je navedel, da so včasih v bogkov kot dali smrekovo vejico z rdečim trakom, obrnjeno navzdol, saj naj bi odganjala duhove. Nekaj ostalih zapisov, povezanih le s križem oz. križanjem, in so jih anketiranci pisali: *Vsak nosi svoj križ. Kdor se poroči, se v križe položi. Ljubezen krona in križa. Zakonska zveza je z medom namazan križ, med se poliže brž, a križ ostane. Bog je za nas šel iz nebes na Zemljo, z Zemlje na križ, s križa v tabernakelj. Veliki*

petek predstavlja dan, ko so Kristusa pribili na križ in lahko težke trenutke v življenju simbolično poimenujemo kot veliki petek. In pa, da je z določenimi ljudmi križ – z njimi je težava, trpljenje.

3.2.2 Rezultati intervjuja

V nadaljevanju navajam povzetke vseh intervjujev, ki sem jih opravil po žirovskih gospodinjstvih skupaj, posamezni intervjuji so pridani v Prilogi 2. E-dopisovanje z duhovnikom je navedeno v celoti.

Ali imate že od vsega začetka križ na tem mestu?

Intervjuvanci imajo po večini križ na istem mestu, in sicer od takrat, ko so se vselili. Edino dva intervjuvanca sta dejala, da sta ga zaradi drugačne razporeditve prestavila. Križ je torej na istem mestu stalno, pri nekaterih tudi sliki Srca Jezusovega in Marijinega srca, ki sta po izročilu prisotni v bogkovem kotu, oz. slike drugih svetnikov. Dodajajo pa se druge reči, npr. slike, kipi z romanj, rožni venci, nekatere ostanejo, druge se menjajo.

Slika 18: Križ s Srcem Marijinim in Srcem Jezusovim

Kako to, da ste se odločili za ravno ta kot v tem prostoru?

Intervjuvanci so navajali, da zato, ker najbolj ustreza, bodisi je tam jedilni kot in jih lahko spremlja, tam se srečujejo in preživijo največ časa. Za tisto mizo, so npr. tudi otroci delali naloge, delali so razne okraske pod tem križem, tam potekajo skupne molitve, skratka Bog s križa gleda, opazuje vse prisotne v prostoru. Zanje je to neke vrste oltar, posvečeni prostor.

Ena od intervjuvank je dejala, da si je ta kot izvolil oče od moža. Skratka v tem kotu so se družili, dajali zahvale za vsako prespano noč in vsak dan ter priprošnje za naprej, ki so bile osebne narave, bodisi za zdravje, delo, za druge težave.

Ali predmete zraven spreminjate?

Kot že omenjeno, je križ vedno isti. V dveh primerih so na križ dodali še Kristusa, ker se je poškodoval. Drugi predmeti se ali menjajo (npr. prtički, ki so povečini ročno delo, klekljani, saj so Žiri znane tudi po klekljanju, podobice, slike vnukov, cvetje) ali ostajajo isti (npr. rožni venci, imenovani podnošter, sveča lokalnega čebelarja, slike/kipi svetnikov, tj. Srca Jezusovega, Marijinega srca, sv. Anton, sv. Terezija, sv. Izidor, sv. Florjan, Favstina Kowalska (poljska svetnica), angela, slike papežev, patra Pija. Obvezno pa mora biti križ v bogkovem kotu nagnjen, da nas Kristus gleda.

Slika 19: Umetniški bogkov kot

Slika 20: Primeri prtičkov v bogkovem kotu

Slika 21: Križ z okrasjem

Potekajo kakšni obredi pod bogkovim kotom?

Večinoma gre za enake, a stalne obrede. Molitev pred in po kosilu (slednja se v zadnjem času opušča), redne so molitve ob svetih treh večerih, na dan 1. novembra. Nekje so po izročilu pokleknili, ko se molili, sedaj pa sedijo. Nekateri vzamejo ta križ, da gredo tudi okrog vogala, drugi imajo za to drug križ. Zelo zanimiv se mi je zdel obred, *ko je tamal nesel križ, eden je pa škropil, ata je je bil kovač, smo šli okrog hiše, v hlev, v kovačijo, potem smo šli okrog peči pokleknili in zmolil vse tri rožne vence, sedaj samo enega. Bilo je zelo lepo, mama je prej krvavice spekla in naredila oljnat krompir, potem smo šli na peč, mama je bila cerkvena pevka, potem smo res veliko peli in se šli kasneje rožni venec, tudi sedaj pri nas smo se šli kakšno igro, da smo počakal na polnočnico, zanimivo pa je bilo tudi, da je bilo razdeljeno: ata je nesel kadilnico, en sin križ, ta drug je nesel svečo, hči je tudi nekaj mogla imet, blagoslovljeno vodo. Smo hodili po vseh prostorih, povsod smo nekaj zmolili, na koncu smo šli na cesto, kjer je znamenje, smo pustili tam. Na koncu smo doma pokleknili in zmolili vse tri dele rožnega venca. Sedaj pa kar v cekar naložim in grem sama okrog, edino lučko nesem sama.*

Ali ste križ kupili?

Kar nekaj intervjuvancev je križ dobilo za darilo, npr. za poročno darilo ali s potovanj, romanj (Ruanda, Medzugorje, Sveta gora) oz. so ga podedovali. Nekaj intervjuvancev je križ podedovalo od staršev ali od katerih koli sorodnikov. Tisti, ki so si ga kupili, so tudi povedali kje.

Od 1935, ko je bil v Ljubljani evharistični kongres in takrat so priporočili mladim družinam, da bi kupili kip Srca Jezusovega ali križ, da bi vsaka hiša imela nekaj. Ko je bil misijon v Žireh, 1962 ali 1963. Drugje se niso dobili nabožni predmeti, tu se je takrat dobil.

To priča o razmerah v družbi, da vera in kaj je povezano z njo ni smelo biti prisotno v javnem življenju. Tisti, ki so ga podedovali ne vedo od kdaj oz. eden navede letnico vsaj od 1777. Izvedel pa sem tudi, da so se na župnijskem svetu odločili, da bo vsak mladoporočenec dobil križ za darilo. To je bilo v času, ko je bil župnik Janez Šilar.

Ste ga kdaj zamenjali oz. razmišljali o tem?

Nihče od intervjuvancev še ni in ne misli zamenjati križa, kar pomeni, da ima trajno vrednost in se ne ravna po trenutni modi le dva sta križ dopolnila s Kristusom – korpusom, kot ga je poimenoval eden od intervjuvancev.

Se vam zdi križ brez Kristusa pravi?

Skoraj vsem se zdi tudi sam križ pravi, samo vedeti moraš, kaj ponazarja. Vidiijo trpljenje Jezusa samo s križem. Nekaterim se zdi, da pa križ mora imeti Kristusa, da je tako bolj zgovoren. Zanimivo se mi zdi, da si ena intervjuvanka razlaga, da je Kristus vstal od mrtvih in na križu nima več kaj početi. Ena gospa je dodala, da vsak nosi svoj križ.

Ali kdaj pod bogkov kot postavite jaslice?

Večina intervjuvancev pod bogkov kot jaslic ne postavlja, saj nimajo prostora. Jaslice ponavadi postavijo nasproti križa v dnevno sobo. Le malo jih ima pod križem v kotu jaslice, te sem

kasneje tudi dokumentiral. To kaže, da se tradicija postavljanja jaslic po tradicionalnem izročilu izgublja. Eden do intervjuvancev je tudi navedel, da je temu razlog to, da je z otroki vedno rad malo eksperimentiral in so bile vsako leto drugačne, enkrat večje, drugič manjše. Morda je takim odgovorom razlog tudi to, da za jaslice potrebuješ poseben podstavek.

Slika 22: Križ z jaslicami I.

Slika 23: Križ z jaslicami II.

Slika 24: Križ z jaslicami III.

Kako pogosto hodite v cerkev?

Vsi hodijo v cerkev vsako nedeljo, nekateri če je to mogoče. Približno pol pa jih h maši hodi tudi med tednom, med tednom hodijo bolj z določenim namenom kot v nedeljo, bodisi je maša za kakega pokojnika ali pa za druge priprošnje. Pravijo, da ko je človek v pokoju, ima več časa, se ne mudi in lahko več časa namenijo tudi za tovrstne obrede.

Ali se vam zdi, da so včasih dajali večji pomen bogkovemu kotu?

Vsi so bili mnenja, da so včasih izkazovali več spoštovanja bogkovemu kotu, kar priča o zavedanju tradicije. Povedali so, da so na eno stran dali Srce Jezusovo, na drugo stran srce Marijino. To je original bogkov kot iz časov starejših. Zdi se jim, da je bila vera bolj živa. Ker ni bilo televizije, se je rožni venec molil vsak dan. Nekaterim anketirancem še vedno pomeni kot oltar. Samo ena intervjuvanka je rekla, da kjer je bila doma, ni bilo bogkovega kota, ampak ve, zakaj tako. Med vojno je vse pogorelo, starše so pobili in eno teto, ata je bil 6 let

vojak, iz Italije, je moral iti služiti jugoslovansko vojsko. Ko je prišel domov, ni bilo doma nič, samo zunanje stene, notri je bilo vse prazno, zgoraj so bile samo zvezde, vprašal je, kje so njegovi ljudje, dve leti je na hlevu spal. Doma so peš šli na Sv. goro, preden je šel k vojakom, tam mu je oče kupil rožni venec in svetinjico Svetogorske Marije, potem je na vseh vojaških hlačah notri šival žepek za rožni venec in svetinjico. Te svetinjice ni želel nikomur izročiti, ker je bila njegov spomin.

Ali vas na kaj opozarja?

Večino intervjuvancev bogkov kot opozarja na težave. Pomislijo na Kristusovo trpljenje. Sicer pa jih opozarja tudi na srečo, na druženje in hvaležnost, saj si sami pri sebi rečejo npr. danes lahko grem še ven.

Vas bi pekla vest, če bi ga odstranili?

Vsi intervjuvanci ne le da ne bi odstranili križa, pekla bi jih vest, če bi ga. Ena je navedla, *da je bila priča pri svojih starših. Ker oče ni hotel imeti križa, mamica pa, ker ga je dobila od svojega očeta. In ga je namestila. Je atek prišel domov, je križ snel, in celo kosilo smo imeli pokvarjeno, atek križ dol, mamica križ gor.*

Naprej navajajo, da bi jim nekaj manjkalo.

To podkrepijo z dejstvom, da če je hudo, se tja zatekajo in človeku pomaga.

Eden meni, če gledaš samo kot tradicijo, ne kot vernik, bi morali bolj spoštovati. Stare hiše, so na žalost veliko tujci pokupili,« poraubali» tiste slike na steklo, ki so bile v bogkovem kotu. Eden pa je povedal, da če bi umrl veliko hitreje kot žena, bi ta križ šel z njim v grob – ker je njen in bi si lahko drugega partnerja dobila. Zdi se jim, da varuje hiše in ljudi v hiši, ena pa je celo slišala, da kaj se je dogajalo s tistimi ljudmi, ki so pomagali podirati cerkev sv. Barbare, eden je peljal smeti v Idrijco pa je vanjo padel, enemu je roke potrgal, je bil revež. Mama je vedno govorila, iz božjih reči se ne delat norca, če ne maraš, pusti pri miru.

Najbolj zgovorna pa se mi zdi navedba: *Če bi ga odstranila, bi verjetno prenehala verovati, potem me tudi vest najbrž ne bi pekla. Ker pa verujem, mi je križ znamenje, ki govori o smislu življenja.*

Imate kakšno prigodo v zvezi z bogkovim kotom?

Ja ne vem, še doma smo imeli res v kotu. Zmeraj smo to spoštovali. Tudi prenesli naprej na otroke. Vsak se potem sam odloča, kako bo živel. Ampak vsak naj bo z ostalimi spoštljiv. Pošteno živi. Pa tudi drugim je treba pomagati, nisi samo ti v težavah. Mi zelo pomeni, če me samo en pozdravi, pogleda v oči. Ali pa če me vnuki opazijo. Če vidim, da so kje skregani, mi je res hudo. Dejte se navaditi človeka pozdravljati, mu reči živijo. Nič bit sram. Veš, koliko ti bo pomenilo, ko boš starejši. Sej mladi ne občutijo tako, ampak, povem, zelo veliko pomeni.

Včasih sta bila križ in ti dve sliki, to sem jaz prinesel od doma, tiste imam jaz na podstrehi, zelo stari. Potem imam pa še ti dve veliki sliki – je en kmet podrl hišo in mi je rekel, da slik ne bo več imel. Slike sem jaz vzel, ampak mi je moral obljubiti, da bo povedal, kje so te slike, iz 1899. Se vidi, da je steklo stukano, iz dveh delov.

To so druge prigode: včasih je gor po hribih zelo grmelo ali treskalo, tudi treščilo je. Jaz se bila na sv. Jožefa krščena, takrat so šli samo botri, župnik je rekel, da bo krst po litanijah. Ampak ko so prišli, je rekel, da krst bo prej, pred litanijam. Ko je bilo konec litanij, je treščilo v krstni kamen. Ali pa ponoči, ko je grmelo, smo zmerej vstali, pa rožni venec molili, mama je z žegnano vodo pokropila.

Popotnik je hodil od vasi do vasi. Bil je mizar in je kdaj tudi komu kaj izrezljal. Najraje križe. Nekoč je moral pri eni hiši prespati. To je bilo v Brekovicah, kjer je spal na skednju. Ta večer se ga je napil in ni vedel, da je izgubil par križev v senu, niti ko je odšel od hiše. Ko so se otroci odšli igrati na skedenj, je najmlajši opazil razmetane križe v senu. Hitro je stekel k materi in ji povedal: "Mama, mama, pojdite gledat. Na skednju je imel Bog mlade".

Po drugi vojni, ko so bili vsi prepričani, da so prišli v deželo novi boljši časi, se je tudi Marjana skromna delovna gospodinja na mali kmetiji, ki je vedno živela v revščini, pustila prepričati, da bo res tako. Nekaj partizanskih mitingov jo je postavilo v sedma nebesa. Sedaj bo z Titom veliko lepše in lažje, kot je bilo do sedaj z Bogom. Zato je iz bogkovega kota vzela križ in ga nesla v pregrado, kjer naj odslej čuva oves in gleda, kako za njih skrbi nova oblast, da se bo kaj naučil. Namesto križa pa je v kotu hiše zakraljeval Tito. Čas je tekel, izpolnjenih obljub pa od nikoder. Revščina je še naprej silila skozi vsako luknjo v hišo. Služb ni bilo, denarja posledično tudi ne. Težko pričakovani državni uradniki so prihajali in kaj so prinašali? Odločbe o obveznih oddajah. Zadnja kaplja čez rob pa je bila, ko je morala priti domov hči, ki je šla študirat za učiteljico, ker niso mogli plačevati šolnine. Takrat je novi mesija v Marjani do kraja izgubil svojo »vsemogočnost«. Vzela ga je s stene in nesla na skedenj. Dobri stari Bog pa je romal nazaj na svoje častno mesto v hiši. »Pa saj veste, saj mi tudi Bog ni ne vem kaj dal. Toda lahko mu zaupam. Včasih me potolaži. Največ pa mi pomeni, da mi ni nikoli lagal,« je običajno zaključila svojo pripoved Marjana, dvignila kozarec ali štamprle, počakala, da ga je kdo nalil. Srknila požirek ali dva in že je bila tu nova zgodba.

Slika 25: Kip Kristusa

Mihaela Žakelj Ogrin je povedala, da 1/4 svojega umetniškega dela nameni izdelavi križev. Največ jih naredi iz lesa (npr. kip Kristusa na Sliki 25), nekaj pa tudi iz gline. Povedala je, da je Kristus iz gline, razpela pa iz trte. Čas izdelave je odvisen od zahtevnosti, od enega dne do pol leta, kar kažejo tudi velikosti njenih križev – veliki so od 10 centimetrov do treh metrov. Napisa INRI ne da vedno na križ, pogosto pa. Ljudje kupujejo križe za različne priložnosti, poroke, nove maše ali pa preselitev v nov dom, hišo. Zelo me je čudilo, da v glavnem kupujejo njene izdelke od drugod, Žirovci ne.

Slika 26: Kristus na vinski trti

Slika 27: Izrezljan križ s Kristusom

Slika 28: Križ, narejen iz gline

Na podlagi odgovorov, pridobljenih v anketi, intervjujih sem zastavil še nekaj vprašanj duhovniku, našemu rojaku g. Gabrielu Kavčiču, ki zaključuje doktorski študij moralne teologije v Rimu.

Kako komentirate, da imajo vse anketirane družine križ? Kaj naj bi to pomenilo – v zvezi z načinom življenja in vero?

Križ je tekom stoletij postal prepoznaven simbol krščanstva in s tem tudi simbol, ki nagovarja vernike. Prav zato križ srečamo vsepovsod – od obeskov na verižicah, ki ljudi stalno spremlja, do kapelic, kjer spremlja mimoidoče, pa vse do »bohkovih kotov« v intimi doma, ki nagovarja vero posamezne družine. Vsekakor je zato prisotnost križa v domu pomembno znamenje tako za domače kot za goste, ki se neredko ob obisku stanovanja ozrejo po stenah. Je znamenje, ki zaznamuje dom in združuje družino. Prav je, da se versko prepričanje lahko izrazi tudi navzven, pa naj bo bolj »simpatizersko« ali bolj »dejavno«. Prisotnost križa je pozitivna in pomeni vsaj minimalno prisotnost vere v nekem domu.

Se vam zdi pozitivno, da je takšen delež križev še vedno v osrednjih, bivalnih prostorih, da ga ne »pospravijo« nekam v intimo?

Da, kot že rečeno, je bistvo sodobne družbe tudi svoboda verskega prepričanja, naj bo to navzven ali v intimi svojega doma. Seveda se vsak sam odloči, kam bo postavil znamenja svoje vere, ki ga nagovarjajo, je pa križ tako prepoznaven simbol, da ima njegova prisotnost v osrednjem prostoru posebno vlogo, ker brez dodatnih razlag vsak razume, kaj pomeni in zakaj se tam nahaja. Mesto križa v osrednjem prostoru doma pomeni vsaj simbolično osrednje mesto Boga v neki družini, kar je vsekakor čudovito sporočilo.

Ali so v cerkvi predpisani materiali, iz katerih je križ, in katere elemente naj bi imel – Kristusa, zapis INRI, kako velik naj bi bil?

Ne, in sicer iz več razlogov. Eden od njih je umetnostno-zgodovinska raznolikost uprizarjanja križanja, ki se skozi stoletja zelo razlikuje materialno, umetniško kot tudi glede uporabljenih materialov. Drugi razlog je seveda namenski: poznamo vse, od malih križkov, ki visijo na verižici okrog vratu, pa vse do velikanskih, večmetrskih križev, ki visijo v evropskih katedralah. Temu se prilagajajo tudi materiali. Tretji razlog pa je seveda tudi kulturna zaznamovanost materialov. V dunajski zakladnici, denimo, lahko opazujemo veličastne naprsne križe, posute z dragimi kamni; pred kakim letom pa si je nek pomemben škof omislil križ, stesan in lesa nekega uničenega čolna, s katerim se je v Evropo tragično podala skupina beguncev. Na eni strani torej češčenje križa z dragimi kamni, lastno nekemu preteklemu zgodovinskemu obdobju, na drugi strani uvid križanega Kristusa v mnogih revežih, beguncih in nesrečnih ljudeh našega časa. Križ je univerzalno znamenje ne glede na obliko, material in velikost, vsak služi svojemu namenu.

Kako pa si razlagate dejstvo, da tradicionalni bogkov kot – v kotu na eni strani Srce Marijino in na drugi Srce Jezusovo – izginja? Ali to kaj pove?

Kup razlogov je za to, med njimi najprej dejstvo sekularizacije¹ v smislu izginjanja vere iz nekega naroda. Po drugi strani pa je denimo konkretna pobožnost Jezusovemu in Marijinemu Srcu, tako kot vsaka druga ljudska pobožnost, vezana na nek določen zgodovinski okvir: razvije se kot odgovor na nek zgodovinski kontekst, in pozneje morda izgine. Če temu prištejemo še zgodovinsko pogojeno umetnostno izrazoslovje, bomo kmalu ugotovili, da nekdanje upodobitve te pobožnosti ne ustrezajo več umetnostnim predstavam sodobnih generacij, zato pa umetniki danes isto versko stvarnost narišejo drugače. Pri teh pojavih je zato treba z enim očesom opazovati izginjanje nekega pojava, z drugim pa tudi njegov morebiten razvoj. In edino prav je tako: vera živi skupaj z ljudmi in se skozi konkretne ljudi tudi izraža, vsakič znova, enkrat močneje, drugič skoraj neopazno.

Zakaj menite, da le določeni člani v družini lahko premikajo križ – bodisi oče ali mama (ta ga običajno čisti)?

Menim, da sta za to dva razloga: eden je seveda dejstvo, da je običajno eden od staršev tisti, ki je nekako »pristojen« za versko udejstvovanje doma, in je že zato on tisti pravi za ravnanje z verskimi simboli. Drugi razlog pa je seveda pomembnost križa, ki običajno zaseda osrednje mesto v nekem domu, zato ga je treba posebej paziti. Na stvari, ki so nam pomembne, posebej pazimo, in jih v naprej ščitimo pred morebitnimi poškodbami, nesrečami in nepazljivostjo.

¹ Sekularizacija je prehod kulture od osredotočanja na verske vrednote do nereligijskih odnosov. V tem procesu, verske figure, kot so vodje cerkve, izgubijo svojo oblast in vplivajo na družbo (<https://sl.eferrit.com/kaj-je-sekularizacija/>)

Dobili smo odgovor, da se anketirani v 1/3, intervjuvani pa v 2/3 zatekajo h križu. Vidite v tem kakšen globlji pomen?

V centru katoliške cerkve stoji tabernakelj, ki je shramba za Najsvetejše. Privilegij te shrambe pripada samo cerkvam, pa še to ne vsem. Najboljši približek nekakšnemu centru vere tam, kjer tabernaklja ni, je zato križ, pa naj bo to »bohkov kot«, kapelica ali (v mojem primeru) pisalna miza. Vera ni samo nekaj notranjega, ampak potrebuje zunanje izrazne znake, in križ sam po sebi »naredi prostor« za takšne izraze, pa naj bo to le pogled nanj ali izrecna molitev.

Verjetno je zelo poveden podatek, da ima kar 94 % križ zaradi vere, le 6 % zaradi okrasa – torej je to res posebna vrsta stenskega okrasja, ki pravzaprav to ni?

Tudi pri tem ima »prste vmes« sekularizacija, pa seveda prepojenost evropske kulture s krščanstvom na drugi strani. V ameriški pop kulturi denimo ni nič neobičajnega, če vidimo kakega zvezdnika z rožnim vencem okoli vratu, pa morda sploh ne ve, kaj v resnici nosi. Gre torej za to, da zaradi sekularizacije ljudje vedno manj razumejo znamenja krščanske vere, znamenja sama pa ostajajo in so mnogim čisto všeč. Na tem ni samo po sebi nič slabega.

Kar nekaj anketiranih je povedalo, da ima križ z romanj. Zakaj menite, da ga kupijo na romanjih – pri žirovski kiparki (Mihaela Žakelj Ogrin) pa recimo nihče?

Ker so tudi romanja tipični zunanji izraz vere, ki se v tem primeru združi tudi z običajno človeško potrebo po spominkih, gre pa tudi za posebno razumevanje svetih krajev v katoliški kulturi. Prav iz teh razlogov so kraji, zaznamovani z romanji, na to potrebo po izrazu vere običajno tudi pripravljeni in vernikom ponudijo verske predmete, ki jih bodo spominjali na milosti, ki so jih na romanje šli iskat. To v bistvu pomeni, da si ljudje versko znamenje, v tem primeru križ, kupijo, ko gre za njihovo vero.

Večina jih meni, da so včasih dajali večji pomen bogkovemu kotu – kam je to v sodobni družini izginilo (če govorimo o vernih družinah takrat in sedaj)?

To spada v naš zgodovinski kontekst, iz katerega izginjajo mnogi elementi tako vere kot kulture nasploh. Logična posledica zmanjševanja vernosti prebivalstva je ukinjanje tudi z vero povezanih običajev. Svoje je naredilo tudi desetletja trajajoče pehanje vere v zasebno področje, zaradi česar je še danes prisoten občutek, da je vero najboljše skrivati, celo v lastnem domu. Pa tudi v vernih družinah je oslabil občutek za skupno molitev, zaradi česar družina tudi ne teži k točki v svojem domu, kjer bi se srečevala v molitvi. Ponekod pa se je enostavno spremenila navada, kar denimo pomeni, da je križ v hiši še vedno prisoten, vendar ne v kotu, temveč kje drugje, morda je stiliziran ... kot že rečeno, vsaka generacija najde svoje poti izražanja vere.

Marsikdo je rekel, da bi ga pekla vest, če bi odstranili križ. Je to prav? Ali nas zaradi takšnih stvari lahko peče vest?

Seveda je to odvisno od tega, kako razumemo slabo vest. Menim, da na tem občutku ni ničesar slabega, saj mnogi ljudje, ki so sicer že izgubili stik z vero, še vedno v sebi ohranjajo nek občutek nadnaravnega, kar križ vsekakor predstavlja. Občutek, da bi nekoga ob odstranitvi

križa pekla vest, zato lahko pomeni, da ohranja neko minimalistično obliko vere; lahko gre za spoštovanje do prednikov in kulture. V vsakem primeru se mi zdi ta občutek dober in poln upanja, ker izraža skrit občutek za sveto, kar je pomemben del človekove kulture, pa čeprav nevernega človeka. Občutek za to, da so neke stvari »svete« ne spada nujno v versko območje, ampak v splošno razgledanost in sposobnost zaznavanja tistih realnosti, ki si zaslužijo spoštovanje, če zaradi drugega ne, zato ker pomenijo nekaj svetega drugim ljudem.

Kako je s križi v Italiji, ste kaj opazili, ali imajo enako kot mi?

Italija je vsekakor zanimiva glede vprašanja križa. Ker ni doživela desetletij zatiranja vere v zasebnem in javnem življenju, je odnos do Italijanov do verskih znamenj veliko bolj sproščen in še bolj povezan z njihovo kulturo. Pred nekaj leti, na primer, so na sodišču reševali vprašanje prisotnosti križa v šolskih učilnicah. Takega vprašanja si pri nas na primer ne bi nikoli niti postavili. Italija je polna verskih znamenj, ki so resnično nerazdružljiv del njihove identitete, a se zato opazovalcu včasih vzbuja vtis, da jih še manj cenijo: cerkve, niše in kapelice se pri njih sreča na vsakem koraku, tudi v mestih. Sekularizacija pa se je močno zajedla tudi med Italijane, zato je razkorak med »kulturnim katolištvom« in dejansko živeto vero še toliko bolj viden. Križ zato visi praktično povsod (pred kratkim sem ga opazil na pošti sredi Rima), vendar se zdi, da je vedno bolj stvar kulture kot vere, torej bolj spominja na »amulet« kot na znamenje katoliške vere.

4 RAZPRAVA

Do svojih rezultatov, predstavljenih v nalogi, sem prišel predvsem na terenu, tako z anketiranjem kot intervjuvanjem žirovskih družin, posameznikov. Res, da sem pred tem moral pregledati obstoječo literaturo, iz katere sem ugotovil, da bogkov kot sodi v kategorijo stenskega okrasja, sicer pa je o njem zelo malo napisanega. Kljub temu da vem, da je križ simbol Kristusovega trpljenja, sem se v teoriji pozanimal o simboliki le-tega. Zanimivi pa so se mi zdeli starejši zapisi o bogkovem kotu oz. kako naj bi le-ta izgledal (kaj vse bi sodilo v njegov okvir). S tem vedenjem sem se odpravil na teren, po informacije, kakšen je način življenja Žirovcev s tega vidika.

V času raziskovanja sem tako ugotovil, da ima večina križ na eni od sten, kar pomeni, da tradicionalni bogkov kot po žirovskih domovih izginja. S tem sem potrdil svojo prvo hipotezo: *Bogkov kot v tradicionalni obliki po domovih izginja*. Gabriel Kavčič je ob tem poudaril pomen sekularizacije, po drugi strani pa je denimo konkretna pobožnosti Jezusovemu in Marijinemu Srcu, tako kot vsaka druga ljudska pobožnost, vezana na nek določen zgodovinski okvir: razvije se kot odgovor na nek zgodovinski kontekst, in pozneje morda izgine. A pri tem ne vidi tudi nič slabega, saj morda gre za morebiten razvoj. Ponekod se je enostavno spremenila navada, kar denimo pomeni, da je križ v hiši še vedno prisoten, vendar ne v kotu, temveč kje drugje, morda je stiliziran, kar pomeni, da vsaka generacija najde svoje poti izražanja vere. V povezavi s tem je potrjena druga hipoteza: *Križ (razpelo) ima večina žirovskih družin, ki hodi v cerkev, saj sem vsem od vseh veroučencev, ki sem jim dal ankete, dobil potrditveni odgovor oz. izpolnjeno anketo s fotografijo križa v enem od osrednjih prostorov*. Največ anketirancev ima križ v dnevni sobi, sam sem predvideval, da jih ima največ v jedilnici. Večina jih ima križ iz lesa. Malo več kot polovica anketirancev ima križ velik od 20 do 40 centimetrov.

Večina (85 %) jih ima na križu Kristusa, tako da je s tem potrjena tudi tretje postavljena hipoteza: *Več kot polovica križev ima tudi Kristusovo telo*. Zanimivo se mi zdi, da intervjuvanci zelo različno dojemajo Kristusovo podobo na križu, npr. tudi to, da mora biti na njem, kot tudi to, da je odtrpel in na križu nima več kaj delati. Večina anketirancev ima na križu napis INRI. INRI je kratica za latinsko besedno zvezo "IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM", ki v prevodu v španščino pomeni "Jezus iz Nazareta, judovski kralj". Veliko anketirancev ob križu nima kakršnega koli predmeta.

Malo več kot polovica jih ne vidi pomena postavitve križa.

Anketiranci v večini ob križu nimajo cvetja. 33 % je takih, ki imajo ob križu oljčno vejico - oljke ne dojemajo kot cvetje, ampak zgolj kot krščanski simbol. Pri kristjanih je oljka ohranila prav posebno mesto. V svetopisemski zgodbi je tako golobica z oljčno vejico prispodoba zaveze, ki jo je Bog sklenil z ljudmi, hkrati pa je simbol miru.

Velika večina anketirancev (88 %) križa ne premika, kar je razumljivo, saj ima križ na steni določeno mesto; tisti ki ga, pa predvsem zaradi čiščenja.

Kar 67 % anketiranih se h križu ne zateka in s tem je moja četrta hipoteza *Anketirane družine se v veliki meri zatekajo h križu* ovržena. Je pa res, da to ne pomeni, da ne verjamejo v božjo pomoč oz. Boga ne prosijo na kakšen drug način. Najboljši približek nekakšnemu centru vere tam, kjer tabernaklja ni, je zato križ, pa naj bo to bogkov kot, kapelica. Vera ni samo nekaj

notranjega, ampak potrebuje zunanje izrazne znake, in križ sam po sebi »naredi prostor« za takšne izraze, pa naj bo to le pogled nanj ali izrecna molitev, je povedal Kavčič.

Pri večini anketirancev križ čisti mama, kar je še vedno povezano s funkcijo mame v družini, da tudi čisti.

Slaba polovica anketirancev (49 %) si je križ kupila, drugi pa so ga dobili za razna darila, 12 % je takšnih, ki so ga podedovali, redki so tisti, ki so ga izdelali sami. Slaba desetina jih ve, kdo je umetnik njihovega križa.

Tri četrtine anketirancev jih ima križ le zaradi vere, pri preostalih pa se v kombinaciji vera-umetnost.

Dobra polovica anketirancev (63 %) ima doma še kakšen drug nabožen predmet, kar kljub vsemu kaže na še kar velik odstotek vernih ljudi, po drugi strani pa ne vemo, koliko je bilo takega včasih.

Sicer pa anketirani povečini živijo v stanovanjskih hišah (90 %), nekaj tudi v kmečkih hišah, anketirani iz bloka so bili res v manjšini.

Situacija glede starih staršev – glede križa, lokacije le-tega in materiala, iz katerega je, je zelo podobna: v največ primerih ga imajo (v 85 % oz. 81 %), je precej večkrat kot pri samih anketirancih v kotu (pri več kot $\frac{3}{4}$ anketiranih) in je iz lesa.

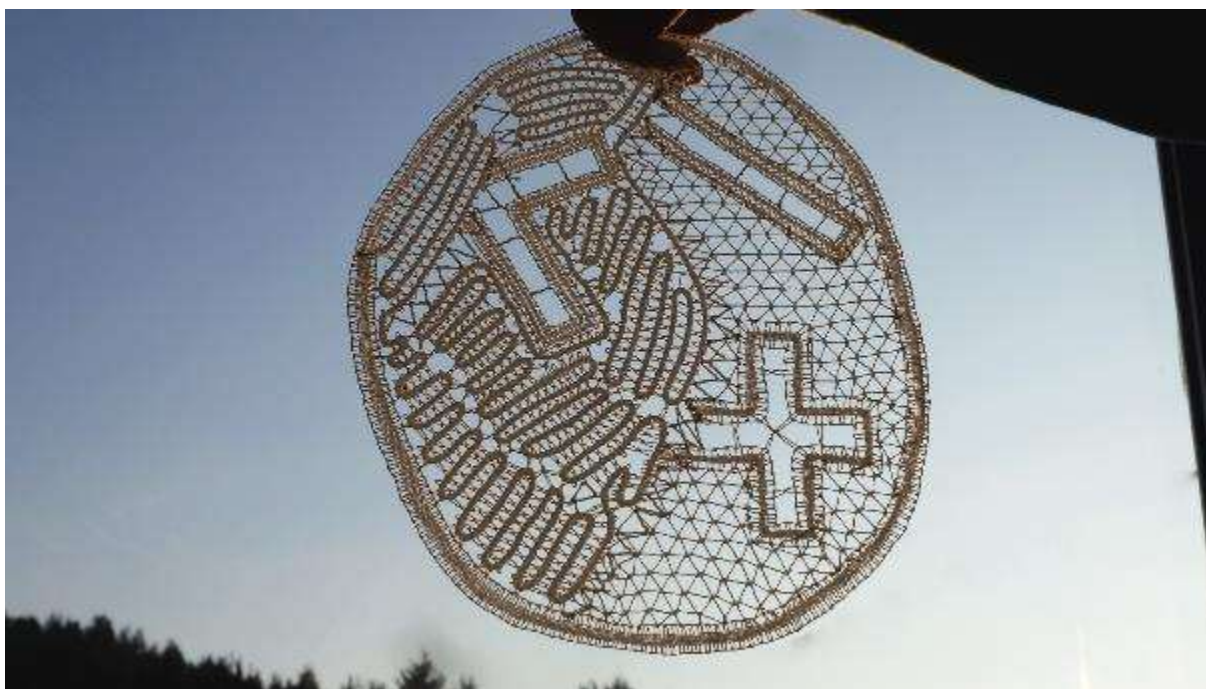
Pri intervjuvancih sem dobil precej bolj izčrpne odgovore. K določenim sem se npr. odpravil tudi dvakrat, saj so povedali, da pod bogkov kot postavijo tudi jaslice, zato sem se tja odpravil še enkrat, in sicer v božičnem času. Sem pa na terenu slišal precej dogodivščin in ugotovil, da križ /razpelo, pri intervjuvancih v večini kot bogkov kot, še vedno igra pomembno vlogo v življenju posameznikov. Res da so bili ti starejši, in kot je eden od njih dejal, imajo sedaj več časa, se še vedno pogosto zatekajo k njemu – kot zahvala za prespano noč in preživet dan ali kot priprošnja za različne stvari. Povedali so tudi precej dogodivščin, najbolj so se mi vtisnile tiste težke, ko so tudi zajokali. Zanimivo se mi zdi, da je bilo včasih križ težko dobiti, navedli so misijon v Žireh in evharistični kongres v Ljubljani. Po drugi strani pa me je presenetil odgovor intervjuvanke Mihaele Žakelj, da nihče od Žirovcev ni kupil križa pri njej. Gabriel Kavčič je dodal, da so tudi romanja tipični zunanji izraz vere, ki se v tem primeru združi tudi z običajno človeško potrebo po spominkih, gre pa tudi za posebno razumevanje svetih krajev v katoliški kulturi. Prav iz teh razlogov so kraji, zaznamovani z romanji, na to potrebo po izrazu vere običajno tudi pripravljeni in vernikom ponudijo verske predmete, ki jih bodo spominjali na milosti, ki so jih na romanje šli iskat.

Intervjuvanci so navajali, da imajo križ na svojem mestu zato, ker najbolj paše, bodisi je tam jedilni kot in jih lahko spremlja, tam se srečujejo in preživijo največ časa. Večinoma gre za enake, a stalne obrede. Molitev pred in po kosilu (slednja se v zadnjem času opušča), redne so molitve ob svetih treh večerih, na dan 1. novembra. Nekje so po izročilu pokleknil, ko se molili, sedaj pa sedijo. Nekateri vzamejo ta križ, da gredo tudi okrog vogala, drugi imajo za to drug križ. Vsi so bili mnenja, da so včasih izkazovali več spoštovanja bogkovemu kotu, kar priča o zavedanju tradicije. Povedali so, da so na eno stran dali Srce Jezusovo, na drugo stran

srce Marijino. To je original bogkov kot iz časov starejših. Zdi se jim, da je bila vera bolj živa. Ker ni bilo televizorja, se je rožni venec molil vsak dan. Tudi intervjuvanec Gabriel Kavčič je potrdil to dejstvo, saj pravi, da to sodi v naš zgodovinski kontekst, iz katerega izginjajo mnogi elementi tako vere kot kulture nasploh. Logična posledica zmanjševanja vernosti prebivalstva je ukinjanje tudi z vero povezanih običajev. Svoje je naredilo tudi desetletja trajajoče pehanje vere v zasebno področje, zaradi česar je še danes prisoten občutek, da je vero najboljše skrivati, celo v lastnem domu.

Nekaterim anketirancem še vedno pomeni kot oltar. Vsi intervjuvanci ne le da ne bi odstranili križa, pekla bi jih vest, če bi ga, zato je moja peta hipoteza – *Intervjuvanci križa ne bi odstranili*. – potrjena. Občutek, da bi nekoga ob odstranitvi križa pekla vest, po Kavčičevem mnenju lahko pomeni, da lahko gre za spoštovanje do prednikov in kulture. V vsakem primeru se mi zdi ta občutek dober in poln upanja, ker izraža skrit občutek za sveto, kar je pomemben del človekove kulture, pa čeprav nevernega človeka.

Vsi intervjuvanci so navedli kakšno osebno prigodo, anketiranci pa nekaj ljudskih pregovorov. Zanimiva se mi je zdela tudi tista prigoda z izdelovalcem križev, ki je v Žireh splošno znana in je po njej nastala tudi čipka, za katero je vzorec narisala takrat osnovnošolka Nina Cankar, kasneje tudi obleka, da 'ima Bog mlade'.

Slika 29: Bog ima mlade

5 ZAKLJUČEK

Ob tem ko sem se lotil raziskovanja bogkovega kota po žirovskih domovih, sem s strani vrstnikov dobil kar nekaj pomislekov, češ kaj se bom s tem ukvarjal, da bi lahko izbral kakšno bolj zanimivo temo. Čeprav priznam, da tudi mene v vsakdanu bolj zanima kakšen šport ali socialna omrežja, pa se zavedam, da bo raziskovanje tudi tovrstnega načina življenja bolj doprineslo k zavedanju naše kulturne dediščine, saj je neminljive vsebine, kar so pokazali tudi moji intervjuvanci z odločnostjo, da bogkovega kota ne bodo odstranili, tudi ne, da ga imajo namen spremeniti. In to daje poseben pečat tudi naši sedANJI bivanjski kulturi.

Resda sem ugotovil, da predstava o tradicionalnem bogkovem kotu v večini primerov ni enaka položaju križa oz. razpela v žirovskih družinah včasih, in da je tistih, ki obiskujejo mašo oz. so deležni verske vzgoje v Žireh manj, kot jih je bilo pred časom. Po drugi strani pa sem dobil drugo precej bolj močno sporočilo: simbol križa, razpela imajo po domovih prav vsi, ki sem jih anketiral/intervjuval. To pomeni, da ima še vedno v svojem jedru zelo močno sporočilno vlogo in da je od nekdanjega pribežališča, zatočišča in priprošnja za vse verne. Križ kot simbol vere omenjajo v večini, ne tako kot umetnost oz. stensko okrasje, je pa zagotovo del bivanja oz. tovrstne kulture. Ob tem se mi zdi povsem druge narave podatek, ki sem ga dobil od duhovnika, ki je nekaj let preživel v Rimu, saj pravi, da je sekularizacija močno prisotna med Italijani, zato je razkorak med »kulturnim katolištvom« in dejansko živeto vero še toliko bolj viden. Križ zato visi praktično povsod, vendar se zdi, da je vedno bolj stvar kulture kot vere, torej bolj spominja na »amulet« kot na znamenje katoliške vere.

Kakor koli – v kar človek verjame, pri drugih narodih/verstvih so to spet druge stvari, energija, se mi zdi za življenje veliko bolj optimistično, kot če nimamo vere/upanja v nobeno stvar. In navzočnost križa po žirovskih domovih gotovo priča, da je vključen v vsakodnevno življenje Žirovcev, da ob njem so in še vedno potekajo razni obredi.

Kolikor sem razbral iz pregleda zapisov, se mi zdi, da tovrstnih raziskav še ni bilo opravljenih, v Žireh gotovo ne, zato se mi zdi, da raziskovalna naloga prinaša vpogled v doslej neodkrito tako materialno kot duhovno kulturno dediščino. Hkrati pa da podatek tudi za našo lokalno versko skupnost. Se pa ob tovrstnih raziskovanjih odpirajo nova vprašanja in možnosti: kako je z drugim stenskim okrasjem, kako je s cerkvenimi predmeti v domovih ali zunaj njih, npr. podobice, rožni venci, kapelice ...; pa tudi kako je z duhovnim – ne le verskim – življenjem danes, kaj ljudi 'drži' pokonci.

Sam sem od intervjuvancev izvedel veliko, če pa bi križi govorili, bi verjetno izvedel veliko več. A prav je tako. Občutek zaupnosti je namreč tudi tisti, ki križu pritiče.

5.1 IZDELAVA KRIŽA V 14. SLIKAH – 14 POSTAJ KRIŽEVEGA POTA

Po vseh opravljeni intervjujih in dobljenih anketnih vprašalnikih sem ugotovil, da ima večina Žirovcev križ s Kristusom, sledi samo križ. Naša družina je izjema, saj imamo samo Kristusa (sicer z nakazanim križanjem). Po pripovedovanju staršev smo ga kupili približno 10 let nazaj na ljubljanskem boljšem trgu. Ker je bilo od zaključka moje raziskovalne naloge do oddaje še nekaj časa, smo se z družino odločili, da bomo našemu Kristusu dodali križ. Postopek prenove

sem simbolično – čeprav daleč od Kristusovega trpljenja – poimenoval po 14 postajah Križanega.

Slika 30 in Slika 31: Kupljen Kristus na bolšjem sejmu v Ljubljani.

Križ je bil zelo razjeden. Prodajalec je zatrdil, da je bil več kot 100 let izpostavljen različnim vremenskim pojavom.

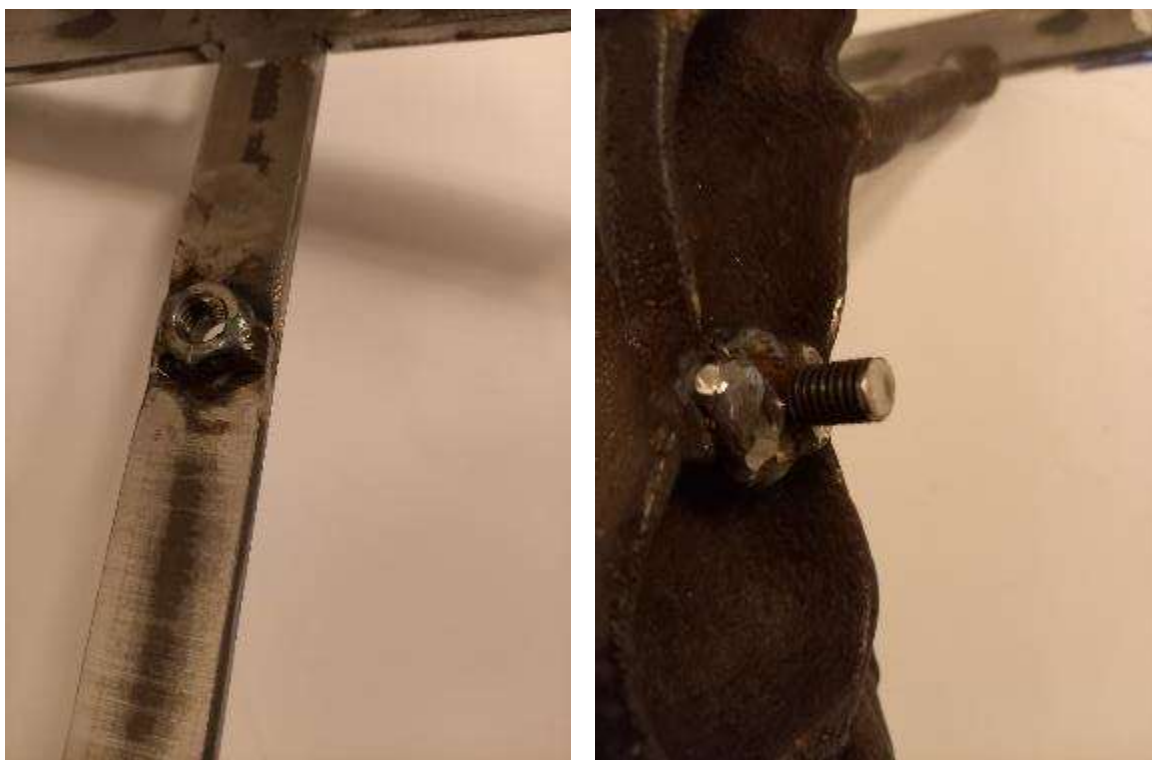
Slika 32 in Slika 33: Načrtovanje in skica križa z merami

Najprej smo Kristusa začasno odstranili. Naredili smo načrt, kako naj bi izgledal križ.

Slika 34: Segrevanje kovine

Z očetom sva segrela kovinske stranice.

Slika 35 in Slika 36: Zvarjen križ

Ko se je križ zvarilo, smo pritrdili matico, da bo Kristus stal na križu.

Slika 37: Križ in Kristus – nedokončano, deloma očiščeno

Zgornja slika prikazuje grobo izdelan nov križ in Kristusa, preden smo se lotili njegove obnove.

Slika 38 in Slika 39: Čiščenje in zaščita (lakiranje) ulitka

Kristusa sva z očetom očistila s pomočjo žičnatega nastavka na avtomatski vrtalki. Po čiščenju Kristusa smo ga še zaščitili s sprejem za zaščito kovin.

Slika 40 in Slika 41: Poliranje križa, lakiranje

Nato mi je oče spoliral križ s polirno pasto.

Slika 42 in Slika 43: Končni izdelek in vrnitev Kristusa na križu na prvotno mesto

Ko sta se križ in Kristus ločeno posušila, smo Kristusa privili na križ ter ga pritrdili na steno.

6 VIRI IN LITERATURA

Balažic, U. *Razpelo kot simbol manifestacije družbene moči rimokatoliške cerkve v javnih šolah*. Ljubljana: FDV, 2012.

Bogataj, J. *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba, 1992.

E-sporočilo Gabriela Kavčiča, Žiri–Rim: marec 2022.

Habinc, M. Ne le rožmarin za spomin. O spominskih predmetih in njihovem shranjevanju Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, 2004.

Intervjuji v Žireh (anonimno). Oktober–februar 2022.

Kravanja, B., Ferkov, K., Povše K.: Stensko okrasje v Podsredi in okolici. Raziskovalna delavnica Podsreda '95 & Mednarodna raziskovalna delavnica Podsreda '96. str. 121-140.

Ledinek Lozej, Š.: Stanovanjska kultura v etnološki vedi V: *Traditiones* : zbornik Inštituta za slovensko narodopisje. Letn. 42, št. 1 (2013), str. 143-163

Misli: Slovenski frančiškani v Avstraliji, letnik 16, št. 2., 1967.

Poročilo župnika Andreja Jemca za leto 2021, Žiri: januar 2022.

Pavčin, D. *Slovensko narodno izročilo*. Ljubljana: Lexis, 1993.

Slovenski etnološki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga 2004.

Smrdelj, Inja: Stensko okrasje kot eden razpoznavnih znakov načina življenja : (na primeru kraja Artiče na Bizeljskem) : diplomska naloga. Ljubljana: Univ. Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo, 1979.

Šmitek, Drago: Stensko okrasje v Halozah. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje*. Letn. 50, št. 1/2 (1979), str. 573-580.

Zadnikar, M. *Znamenja na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1964.

Zrinski, I. Sporočilnost stenskega okrasja, seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo, 2006.

<https://sl.eferit.com/kaj-je-sekularizacija/>, pridobljeno 15. 3. 2022.

<https://sl.awordmerchant.com/inri>, pridobljeno 5. 2. 2022

www.ziri.si, pridobljeno 10. 1. 2022

www.zupnija-ziri.si, pridobljeno 12. 1. 2022

7 PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik

Sem učenec 8. razreda in s svojo raziskovalno birmansko nalogo ugotavljam, v kakšni meri je v žirovskih domovih prisoten križ. Pri tem me zanima predvsem osrednji družinski križ - tisti, ki je v bivalnih prostorih (včasih bogkov kot). Vljudno vas prosim, če rešite spodnji vprašalnik, in zagotavljam, da so odgovori povsem anonimni. Če boste dobili več vprašalnikov v družini, rešite le enega. V kolikor doma nimate križa, ankete ne boste mogli rešiti; v primeru, da imate križ, vendar ne v glavnih bivalnih prostorih, prosim, rešite le zadnji del ankete - od vprašanja 19 naprej.

Za odgovore se vam najlepše zahvaljujem.

Nejc Novak

1. Kje imate doma postavljen osrednji družinski križ?

- a) V kotu na steni b) V kotu na mizi c) Na eni od sten d) Na omari (polici)
e) Na mizi f) Drugo: _____

2. V katerem prostoru imate osrednji družinski križ?

- a) Kuhinja b) Dnevna soba c) Jedilnica d) Vse je en skupen prostor in tam imamo križ.

3. Iz katerega materiala je ta križ?

- a) Les b) Kovina c) Umetni materiali d) Glina

d) Kombinacija več materialov: _____

4. Kako velik je ta križ?

- a) manj 20 cm b) 20-40 cm c) več kot 40 cm

5. Ali je na križu tudi Kristus? DA NE

6. Ali ima križ napis »INRI«? DA NE

7. Kaj imate poleg omenjenega križa?

a) Gre za tradicionalni kot, v katerem je križ – skupaj z (podčrtajte ustrezno izbiro/-e):
okrasjem, nabožnimi slikami, prtičem, drugo: _____.

b) Gre za kot, v katerem je samo križ.

b) Imamo samo križ s podstavkom.

c) Ob križu ni ničesar.

d) Križ je na steni kot slika.

8. Vidite kakšen pomen v tem, kje je postavljen križ? DA NE

9. Ali ob križu potekajo kakšni posebni običaji/obredi? Prosim, napišite kateri in kdaj.

10. Ali imate ob križu kakšno cvetje? DA NE
11. Ali ob veliki noči zataknete ob križ oljčno vejico? DA NE
12. Ali križ kaj premikate? DA NE
13. Kdo se lahko križa dotika/ga premika?
-
14. Ali se ob prošnjah zatekate prav k temu križu? DA NE
15. Kdo čisti križ?
- a) Oče. b) Mama. c) Kateri od otrok. d) Ne čistimo ga.
16. Kje ste dobili osrednji družinski križ?
- a) Za darilo (navedite katero:)
-
- b) Kupili smo ga sami.
- c) Podedovali smo ga.
- d) Izdelali smo ga sami.
17. Ali poznate umetnika, ki je ustvaril ta križ? DA NE
18. Križ imamo ... Dopolnite. a) Zaradi vere. b) Zaradi okrasa. c) Zaradi obojega.
19. Ali imate v glavnih bivalnih prostorih (kuhinja, dnevna, jedilnica) (še) kakšno nabožno sliko/kipec? DA NE
21. Koliko križev imate – poleg glavnega osrednjega križa – še v hiši/stanovanju?
-
20. Kje živite? a) V stanovanju – blok. c) V hiši. d) V kmečki hiši.
21. Ali imajo tudi tvoji stari starši (starši po očetovi strani) doma osrednji družinski križ? DA NE
22. V kolikor ga imajo, ali je le-ta v kotu prostora? DA NE
23. V kolikor ga imajo, iz katerega materiala je?
- a) Les
- b) Kovina
- c) Glina
- d) Kombinacija več materialov
24. Ali tvoji stari starši (po očetovi strani) živijo v Žireh oz. njihovi okolici? DA NE
25. Ali imajo tudi tvoji stari starši (starši po mamini strani) doma osrednji družinski križ? DA NE
26. V kolikor ga imajo, ali je le-ta v kotu prostora? DA NE
27. V kolikor ga imajo, iz katerega materiala je?
- a) Les
- b) Kovina
- c) Glina
- d) Kombinacija več materialov

28. Ali tvoji stari starši (po mamini strani) živijo v Žireh oz. njihovi okolici ? DA NE
29. Če poznate kakšno vražo oz. pregovor na temo bogkovega kota, prosim, zapišite.
-

Vljudno prosim, če lahko fotografirate vaš osrednji družinski križ in mi sliko pošljete na nejc.novaknn@gmail.com. Na sliki naj bo viden samo križ oz. njegovo okrasje, drugega za potrebe raziskovalne naloge ne potrebujem. Fotografija bo prav tako uporabljena le za namen raziskovalne naloge.

Priloga 2 Prepisi intervjujev

a) Ali imate že od vsega začetka križ na tem mestu?

- Ja v tej hiši, ja.

- Ja.

- Ja, tukaj ga imam. Najprej smo imeli plastičen križ. Potem smo čez čas kupili tale križ, pol so mi pa še rožni venec kupili. Ene 65 let.

- Ne, tukaj imamo zdaj turizem. Ni tako, v resnici bi moral biti nasproti kmečke hiše v diagonalni. Zdaj imamo tu vrata. Prej je bil tukaj bogkov kot, je bil križ pa štiri table, na vsaki strani, ena zelo stara Marijina, pa sva svetnika, en Alojz, tisti prašičev al kako pravijo, pol smo pa s spomeniškega varstva dobili potrditev za zelo dragocen kip, ki smo ga imeli v oknu. Boga očeta, ki poudarja tri osebe. Oče, sin in sveti duh. To je bilo v stari hiši, 1777 je na tramu, lahko je še starejša, zgodovino imamo iz 1501. Poleg tega kipa so bili še angeli, so ga hoteli kupit, za nekaj let se je izgubil, potem je bil v eni skrinji, sem ga našel. Pet let nazaj smo ga dobili in smo ga dali sem. Tega ne boš nikjer videl. Strokovnjaki zelo pohvalijo. Največkrat imajo svetega Florjana. Škoda, da tudi etnološka dediščina nima nobenih letnic.

- Ne, na tem mestu pa ne. Smo imeli bogkov kot tam v hiši, potem smo omaro prestavili, smo ga morali sam dati.

- Ja. Ne. Ta križ sva dobila pri poroki, je bil prej drugje, odkar smo tukaj vseljeni pa.

- V tej hiši ni križa, ampak je Kip Srca Jezusovega. Ta kip je iz gipsa. Ni porcelan, ni glina, ampak je iz gipsa. Na Primorskem dela eden vse iz trte – križ in Kristusa gor, nekateri imajo smisel za to. Taki, mal moderni križi. Prav je, da se mal spremeni, da je malo drugače. To je umetnost. Tudi klekljani križi so različnih oblik, tehnik. Tudi iz gobelinov.

- V tej hiši sva 33 let, lepa doba, imava že 44 let zakona. Ko smo se vselili, že 33 let, ja, ta križ ja, vse ostale stvari sva dodajala kasneje. Ta križ je bil poročno darilo. Sam korpus, telo Jezusovo ni bil originalen, kar je lesenega je original, Kristus se je prejšnji poškodoval, ne vem, kako, ta, porcelanasti, ki je sedaj, nama je pa enkrat župnik Stržaj iz župnišča podaril. Tale rožni venček je pa ženina teta, ki je v Ameriki, ki je v 99 letu, nama je enkrat pustila za spomin. To znamenje nam veliko pomeni in je vedno tukaj. Križ kot tak, bogkov kot nam veliko pomeni kot zahvalo, mi imamo toliko zahval, da bi jih lahko od jutra do večera naštevale. Tudi obred pred kosilom, jedjo.

- Ja.

- Ko smo menjali postavitev pohištva, sem tudi križ prestavila na drugo mesto.

b) Kako to, da ste se odločili za ravno ta kot v tem prostoru?

- Zato ker je bila jedilnica, ker smo se tle se srečevali s celo družino, tu smo tudi molili, tudi med celim adventom, tu smo delali tudi okraske. Med temi je bil recimo so bili okraski, če je ena izrazila na željo ali pa na zahvalo pa smo iz piškotnih modelov na šeleshamer ali pa na navaden A4 naredil srčke, karkoli pa smo jih obešali za vsak dan. Tukaj je središče hiše. Lucija je imela v začetku probleme, da je lulala v posteljo, in je molila. Vsi smo ji dejali, da to zato, ker se razodeva, pa je molila: Moj bog, da bo koutr stal gor na men. In smo molili. Zaradi molitve pa zaradi druženja.

- Kot včasih smo imeli doma bogkov kot in meni je to zmeraj veliko pomenilo.

- Prej je bil v kotu, sedaj je pa tako, na steni, pa rožni venec.

- Zaradi tega, ker smo vrata zamenjali, po pravilih bi moral biti v diagonalni. Sedaj zaradi same razvrstitve.

- Po pravici povedano ne vem, prostora je bilo veliko, zraven je je ženino priznanje, ki je bila skoz odlična, potem so je slika slikarja, ko sva dobila za poroko, tudi od poročne slike, pa tudi od Mojce Kopačeve koledarji. Tale predel stene je od vsega začetka.

- Ker najbolj paše. Vedno so bile take stvari v kotu. Ta kot si je izvolil ata, od mojega moža ata, že ene 90 let.

- Ker je miza kot taka in paše v tem kotu sobe, kuhinje. Nikjer drugje ga nisva mogla postaviti. Gleda vse nas, ki smo za to mizo. Ta del hiše, ta prostor, jedilnica, se največ se tle zadržujemo, otroci so šolo tukaj naredili, jaz kuham. Ta miza, pred in po obedu, zjutraj zahvala za mirno noč, zvečer zahvala za lep dan, to sovpada skupaj. To je za nas kot en oltar. Dokler se igra, je igra, ko pride hrana na mizo, je res kot oltar, tukaj ni enega kričanja. To sva učila najine otroke kot vnuke. Zanimivo, kako se navadijo, s koščkom kruha se pobriše še krožnik, odnos do hrane. To navado sva dobila od enih prijateljev v Šentvidu, kjer je bila mama steber družine. To lepo navado sva prinesla v našo hišo.

Tukaj je družinska miza, kjer se zbiramo. Osebnost je zame to en sveti kraj. Ob svetih večerih molimo za to mizo, že od nekdaj je to navada, nam veliko pomeni.

Ker je viden iz vseh strani sobe in je hkrati tam prostor za molitev.

c) Ali predmete zraven spreminjate?

- Ja, zdaj so pa že kar lep čas isti. Ta križ je bil brez Boga gor, potem sva dobila darilo, sva pa dala še Boga gor. Bog je pa iz Ruande. Ga je Anica Čarova prinesla, ko smo imeli trikratjevske akcije in enkrat kosilo tu.

- Tukaj spreminjam, prtiček večkrat menjam. Al pa kakšno rožo večkrat dam.

- Kar isti so.

- Včasih so imeli od hiše do hiše drugače. Ponekod imajo prtičke, kjer so se delale jaslice. - - Včasih smo jih velikokrat tudi mi naredili.

- Vedno tukaj. Ko smo kupili hišo, smo podedovali tudi sliko sv. Antona in je prosila, da jo obdržimo.

- Ni nikoli nobenega predmeta zraven, prtiček je klekljan, vшит, ročno delo. Menjam te prtičke, dva vezena in tega. Prav po meri narejeno za to poličko.

- Potem jih dodajava. Predmeti so vedno isti, edino kakšna podobica. Ali galerija, če otroci kaj narišejo, za en čas. V glavnem je isto.

- Slike so iste, spodaj je tudi kar isto. Vsaka stvar ima svoj spomin in spomin na nekoga – angelčka sem dobila za 40 let, sem samo rožice spremenila, svečke sem dobila od čebelarja, zgornji pušlčk sem dobila letos za 60. rojstni dan. Prtiček ni ročno delo.
- Pod njim je miza z ročno izdelanim prtičkom in roža, ki jo večkrat zamenjam.

d) Potekajo kakšni obredi?

- Ja zdele smo sam v dvoje. Trenutno. Drugače je bilo pa cela šestčlanska družina, pa zdaj, ko vnuki pridejo, vedo da ne smejo priti začeti, dokler pomolimo. Se tudi sami izpolnijo. Če drugega ne, križ narediti. Tudi zdaj v nedeljo, 21 nas bo in čakajo s kosilom, dokler ne pomolimo. Dokler ati ali pa jaz ne pomoliva.
- Križ nosimo s seboj, zraven betlehemska lučka, pol gre nekdo, nosi križ in nekod, ki moli, potem nekdo, ki kadi z butaro od cvetne nedelje. Material se da na žerjavico. To molilo za vse tri svete večere.
- Ja, ko smo bili vsi, smo vsak – to so pač spomini – na sveti večer, smo šli okrog ogla, tamal je nesel križ, eden je pa škropil, ata je je bil kovač, smo šli okrog hiše, v hlev, v kovačijo, potem smo šli okrog peči pokleknili in zmolil vse tri rožne vence, sedaj samo enega. Bilo je zelo lepo, mama je prej krvavice spekla in naredila oljnat krompir, potem smo šli na peč, mama je bila cerkvena pevka, potem smo res veliko peli in se šli kasneje rožni venec, tudi sedaj pri nas smo se šli kakšno igro, da smo počakal na polnočnico. Lepi spomini, pa kako.
- Tukaj ne, ker je to kmečki turizem. Slavljenec je običajno pod tem križem.
- Glih okrog tega ne, imam pa drug križ tam v omari, tam se dogajajo obredi – sveto tridnevje, ko blagoslavljaajo, gre okrog ogla. Udeležena sem sama, ker sama živim. Prej je bilo razdeljeno: ata je nesel kadilnico, en sin križ, ta drug je nesel svečo, hči je tudi nekaj mogla imet, blagoslovljeno vodo. Smo hodili po vseh prostorih, povsod smo nekaj zmolili, na koncu smo šli na cesto, kjer je znamenje, smo pustili tam. Na koncu smo doma pokleknili in zmolili vse tri dele rožnega venca. Sedaj pa kar v cekar naložim in grem sama okrog, edino lučko nesem sama.
- Ne, s tem bogkovim križem ne. Imamo drug križ za to. Poseben križ. Za božič in na večer pred sv. tremi kralji, gremo z drugim križem, ki ga imamo še od otroštva. Tisti križ je bil ponavadi, ko je kdo umrl, je bil takrat pri pokojniku. S tem, križem pa ne. Snamem ga samo, kadar ga čistimo.
- Včasih vem, da so molili tu. Ali so se posedli okoli mize, včasih so stali, odkar sem pa jaz prišla k hiši, če smo molili, smo za mizo. Ne pogosto. Za ta velike cerkvene praznike.
- Ja, obredi za sveti večer, navada, da pred kosilom zmolimo, po kosilu smo pa opustili. Za 1. november, ko se moli za verne duše, včasih smo tri rožne vence, sedaj samo enega, malo se opušča, za vse tri svete večere.
- Pred tem križem sva največkrat molila skupaj z možem, v zadnjem času po očetovi smrti, pa molimo pri mami, pred križem, ki je v njenem dnevnem prostoru.

e) Ali ste križ kupili?

- Ja.
- Kupili smo.
- Že zelo staro.
- Kupili smo.

- *Ta križ sva dobila, ko sva se poročila. Ga je podaril sosed.*
- *Ta križ je od samega začetka, je najstarejši, je delo znanega umetnika, Porobkarja, ki je delal križe, svetnike– nekdo ga je vprašal, kaj dela, če mi bo dobro uspel, bo sv. Florjan, če bo mal slabše, bo sv. Anton, tolk pa ne morem sfaliti, da ne bi bil sv. Janez – ta, ki je spraševal, je bil Janez.*
- *Ta križ je bil prej s podstavkom, saj se vidi, kdaj je pa odpadel, ne vem. Tam imamo še en plastičen križ. Veste, ko je prišla ta plastika ... no, tistega smo zdej dali v hlev v pisarno.*
- *Naredila sem ga sama.*

f) Od kdaj pa?

- *To je pa najino poročno darilo od naših sestra, sestre Daniele, sestre Tončke pa sestre Rozi. Bile so v Žireh nune, sionske sestre. No in Daniela je stala naj dlje tu, je italijanščino učila in tista je tut verouk imela, Tončka je bla bla gospodinja, ane. Ampak, ko sva se poročila, so naju poklicale in so dale za darilo. To je bilo 80. leta, od 89-tega je tule, ko smo se preselili v novo hišo.*
- *Od kar smo v hiši.*
- *Od takrat, ko smo se vselili v hišo. Tale Marija je pa tudi že več kot 10 let.*
- *Uredili smo ga pred petimi leti.*
- *Ko je bil misijon v Žireh, 1962 ali 1963. Drugje se niso dobili nabožni predmeti, tu se je takrat dobil.*
- *Od 1935, ko je bil v Ljubljani evharistični kongres in takrat so priporočili mladim družinam za ta družinam, da bi kupili kip Srca Jezusovega ali križ, da bi vsaka hiša imela nekaj. Ata se je odločil za ta kip.*
- *Ta križ je od vsega začetka, takoj ko smo se vselili, tako da smo hišo blagoslovili, gospod župnik Šilar je bil, po enih dveh mesecih, ko smo se aklimatizirali, zunaj imava tudi kapelico, kot znamenje zahvale. Tudi otroci so pri tem pomagali. Ostale slike, tale Marija Medzugorska, to mi je gospod župnik Jemec prinesel s Poljske pred tremi leti, potem imamo še Patra Pija, Papež Janez Pavel 2., Favstina Kowalska, poljska svetnica, in Srce Jezusovo. Tistole sliko, sv. Izidorja, sem dobil za 50 let, 16 let je ta slika, Izidor je zaščitnik kmetov, pastirjev. Tale Marija je iz Medzugorja, ta kip je bolj nov. To nam je nekaj svetega, slike, križ, kar zraven paše.*
- *Ne bi vedela.*

g) Ste ga kdaj zamenjali oz. razmišljali o tem?

- *Ne, bo kar tukaj. To naj bi bila stena spomina, ampak križ pa mora biti.*
- *Ne, edino poličko bi imela še, tako da bi bilo za postaviti. Imam pa še enk križ, ki mi ga je teta dala od stare mame, je res star.*
- *Zamenjal smo iz plastičnega, sam tist je bil res tako, so takega lesenega lepega naštimal. Dokler bo ta, bo ta.*
- *Ne, niti na misel mi ne pride. Ta je na pravem mestu. Ampak, če se kaj razbije, se zamenja. To je le materialna stvar, moja vera je drugo. Če se poškoduje, je drugo, dostojno odstraniš, zamenjaš. Kaj narediti s križem, ki ga ob pogrebih nesejo? Blagoslov ni nekaj v tri dni, kam s tem križem? Kako ga odstraniti. Nisem vedel odgovora, sem vprašal župnika – kar je lesenega, se zakuri. Imaš nek odnos do stvari, ki so blagoslovljene.*

- Ne, to nima cene, to je od prednikov in to spoštujemo, cenimo, ima eno posebno energijo. Kaj lahko toliko spravimo za prihodnje rodove, danes res nimamo kaj, je sama navlaka, včasih so se pa res pomatral, da so shranil, sani, slamorezence ...imamo vse shranjeno na kozolcu.

- Menjala sem ga, ker sem naredila novega na lesu, ki sem ga dobila nekje na morju. Zagledala sem ga ob pogovoru, ki mi je bil zelo pomemben. Les mi je bil zgovoren, zato sem križ zamenjala. Od takrat naprej imam istega.

h) Ali vas na kaj opozarja?

- Ja na kakšne težave. Predvsem pa na veselje. Vselej ko pogledaš, si rečeš: hvalabogu, da sem dane še, danes lahko še tole naredim.

- Na molitev, pa na ... ljubezen in druženje. Tako občutim.

- Ja, me, zmeraj na malo pomolim. Vedno pomolim, da bi bili zdravi in bi se otroci zastopili med seboj. Prej, k je bil pa ata, sva z atom molila sv. angel. Zadnji večer, preden je umrl, je pa samo še križ naredil, sama sem molila, naj da moči, da bom lahko stregla, potem je pa že odšel.

- Kot kristjana normalo, v oktobru, sploh ko je poudarek na rožnem vencu.

- Me ja, čisto vsak dan zjutraj sem vesela, da sem se zbudila, zmolim Tebe ljubim stvarnik moj, opoldne pred kosilom in zvečer tudi.

- Ne vem, težko rečem.

- Ja, da je potrebno biti za marsikaj hvaležen, tudi da je treba kaj molit.

- Ja, posebno kadar trpiš, pogledaš na križ, si rečeš, zlepa ne bom mogu toliko trpeti, kot je on na njem, ena svetnica je tudi napisala, da je vedno bolj Kristus na križu podobna. Vsak ima res svoj križ, je res lepo povedal žirovski župnik Šilar, naj vsak odloži svoj križ na začetku cerkve, na koncu, pa naj vsak svojega vzame. Zagotovo bo vsak vzel svojega.

- Seveda. Zato ga imam.

i) Se vam zdi križ brez Kristusa pravi?

- Ja tudi. Isto je. Vsak križ je lep, če veš, kaj je simbol križa.

- Za moj pomen je isto. Križ je križ. Spominja na Jezusa, tudi če ga ni gor. Imamo vsak svoj križ, to pa res spominja, da je nekdo za nas na križu trpel.

- Skor raje imam Kristusa gor.

- Ja, po eni strani, si tako tolmačim, za mene Kristus ni več na križu, je vstal od mrtvih in nima tam več kaj početi.

- Mislim, da je vseeno. Simbolični pomen krščanstva.

- Ne, to pa ne.

- Križ brez Kristusa, misliš brez korpusa? Če je sam križ, je že božje znamenje, me nič ne moti. Če je samo križ, če imamo mašo v naravi, narediš samo iz dve desčici. Če je pa še telo, korpus je pa mogoče še umetniška vrednost. Brez korpusa je že dovolj veliko znamenje. Čeprav tukaj v sobi, mi je všeč, da je tudi korpus gor.

- Tudi brez Kristusa veš, kakšen je namen križa.

- Je pravi, a je bolj zgovoren s Kristusom.

j) Ali kdaj pod bogkov kot postavite jaslice?

-Tukaj ne, jih bomo pa ravno nasproti dali.

-Včasih smo, sedaj ne več.

- Ja, vsako leto.

- - Ne, ker ni prostora. Postavimo v drug kot.

Ja, vsako leto za božič. Poličko dam preč, je pokojni mož naredil drugo poličko in tak polkrog in je vsako leto tu, zelo lepo paše.

-Ne, za to imamo prostor v dnevni. Se pa spomnim staršev, tudi pri ženi, so bile vedno pod bogkovim kotu, na trikotnem podstavku. Pri otrocih je zelo fino vsako leto znova malo drugače, enkrat velike, enkrat manjše, z mlinčki. Se pa spomnim včasih v starih hišah, so bile hiše, tam so bile včasih vedno jaslice. Zdej je pač drugačen razpored prostorov. Vem, da je bil včasih na eni strani Srce Jezusovo, na drugi strani pa Marijino srce, v kotu je bil vedno križ, je bil nagnjen, tako da je Kristus dol gledal, da je imel dol pogled. Obvezno je nad bogkovim kotom večna lučka dol svetila, je še ata sam naredil. Ata je naredil tak okrogel lestenec, notri je bila lučka. Vedno je bila mizica, prtiček gor.

- Večkrat, a letos jih imam drugje.

k) Kako pogosto hodite v cerkev?

-Ja če se da, vsaka nedelja, sam sedaj pa korona ne dopušča, pa še mož ne upa, greva pa med tednom.

- V nedeljo redno, med tednom občasno, kadar imam čas, po potrebi.

Vsako nedeljo. Zdaj, ko sem sama, pa še med tednom, včasih tudi dvakrat. Lažje prenašam, tako bom povedala, kot je. Zdaj sva z Julko prijatle, se dobiva, pa potem še poklepetava.

-Grem, če se le da. Ob nedeljah, če ne, pa med tednom.

- Redno, vsako nedeljo. To je zapoved. Tudi vmes med tednom. Tisto v delovnikih je če greš z namenom, če je za nekoga, ki ga poznaš ali zase.

- Enkrat na teden.

- Vsako nedeljo in zapovedane praznike.

- Nedelja je Gospodov dan, ob nedeljah zagotovo, gremo tudi na pokopališče, ne zamudimo, tudi med tednom rada greva k sveti maši, za kakšnega sorodnika kot priprošnjo. Zdej, ko smo v pokoju, greva tudi med tednom. Jaz ima službo ključarja na Dobračevi, ob torkih, ob sobotah berem berilo. Tudi za pokojne dava za mašo in takrat gremo. Zdej je res več časa, brez hitenja.

- Če se da, vsako nedeljo, kdaj tudi med tednom.

l) Ali se vam zdi, da so včasih dajali večji pomen Bogkovemu kotu?

-Tisto pa, zelo, več spoštovanja. Pa še na vsak stran – bogkov kot je bil zmeraj res kot je bil križ. In na eno stran je bil Srce Jezusovo na eno stran je bilo po srce Marijino. To je original bogkov kot iz časov starejših. To simbolizira, ja no, ne vem, zakaj ampak lej. Nisem se še nikoli to poglobljala, ampak vem pa iz stare hiše ali pa pri nas, samo pri nas so snel, ne vem, zakaj, ampak so bile tiste slike na podstražnici. Tistih slik mi je malo žal, pomenile so nekaj. Ampak tiste slike ja so pomenile nekaj, pol so bile pa še slike zraven kot recimo kakšen domač zavetnik. A ne, recimo če je bil kakšen Franc pri hiši, je bil sv. Francišek. Če je bila Terezija, je bila Terezija. Simbol. Ne nič simbol, verovali so v dobro.

- Ja.

- Ja, so.

- Ja, vera je bila bolj živa. Ker ni bilo televizorja, se je rožni venec molil vsak dan. Bolj pogosto za advent ali praznike, drugače pa tudi Angel Gospodov, pred jedjo in po jedi. Vsakodnevna molitev.

- Ne vem, včasih ga je vsaka hiša imela, tudi če niso prakticirali molitev, križ so imeli. Fino se mi je zdelo, da so mladoporočenci dobili včasih od župnika, ne vem točno kateri župnik je bil, v župnijskem svetu so se odločili, da bodo darovali križ. Vse navade sem jaz v Žireh pobrala, ker jaz nisem Žirovka. Doma smo imeli navado, da smo ob križu opoldne in zvečer vedno molili. Včasih je, če je kakšen človek bil bolan, je župnik nesel sv. popotnico, previdec k umirajočemu, je v cerkvi je pozvonilo, otroci smo leteli k cesti, otroci smo pokleknili in počakali, da nas je blagoslovil, mežnar s križem, župnik pa z roko.

- Ne vem, pri nas, kjer sem bil doma, smo ga imeli, ampak da bi kakšne molitve, ne. Drugje pa lahko.

- Verjetno res. Koliko imajo zde mlade družine bogkov kot. Ali imajo sploh križ. No, križ verjetno ja, kot pa vprašanje.

- Ja, bi lahko rekli, da ja. Govorimo iz svojih izkušenj. Meni pomeni ogromno, včasih je bilo pa pomojem še bolj. Ne vem, ali si kot otrok drugače razmišljal. Mi res pomeni kot oltar. Še vedno je malo glava družine mora biti pod Bogkovim kotom. Občutek, da je moški glava, ženska pa vrat. Tudi jaz pomivam posodo, ni tistega, da ko bo mož udaril po mizi, bo tako moralo biti. Mož mora biti, otroci so takoj vedeli, da očeta ni doma, joj, kako je bilo tam, kjer ni oče prisoten. Če oče potrdi, kar mama reče, drži. Mož in žena sta res eno. To je recept in srčika vzgoje, da sta mož in ženo ena – to je tudi zakrament zakona. Midva sva res srečna, da je naša družina šla tako naprej. Če je razprtija, je drugače.

- Verjetno so, nimam pa glih takih spominov. Kjer sem bila doma, ni bilo bogkovega kota – gor je med vojsko vse pogorelo, starše so pobili in eno teto, ata je bil 6 let vojak, iz Italije, je moral iti služiti jugoslovansko vojsko. Ko je prišel domov, ni bilo doma nič, samo zunanje stene, notri je bilo vse prazno, je pogledal pokonc, so bili samo zvezde, rekel je, kje so moji ljudje, dve leti je na hlevu spal. No, moram pa še to reči, doma so peš so šli na sv. goro, preden je šel k vojakom, tam mu je oče kupil rožni venec in svetinco Svetogorske Marije. Je na vseh vojaških hlačah, notri šival žepek za rožni venec in svetinco, sem ga vprašala, če bi mi dal to svetinco, je rekel, da ne, je to njegov spomin. Že dr. Bernik je rekel, če ne verjame, ko pride k meni, kaj naj jaz z njim, to je pozitivna energija.

- Na splošno bi rekla, da so dajali včasih bogkovemu kotu večji pomen.

Skoraj vsem se zdi, da so včasih dajali večji pomen bogkovmu kotu, tudi sami so dajali večji pomen ko so bili majhni in živeli s starši. Samo dve starejši gospe imata dovolj časa da se priporočita Bogu.

m) Vas bi pekla vest, če bi ga odstranili?

-To pa je zelo. Ker sem bila priča pri mojih starših. Ker oče ni hotel imeti križa, mamica pa, ker ga je dobila od svojega očeta. In ga je namestila. Je atek prišel domov, je križ snel, in celo kosilo smo imeli pokvarjeno, atek križ dol, mamica križ gor. Ampak je ostal. Tolk je bila mamica trmasta. Tudi če je imel še kaj za povedati čez, je križ ostal.

- Ja, nekaj bi mi manjkalo. Ne vem. Tako čutim. Kot npr. v nedeljo, če ne grem k maši. Neka praznina.

- Meni zelo to pomeni.

- Bi me. Če je hudo, se tja zatekam in človeku pomaga. Velikokrat.

- Generacije, ta mladi, se tudi odločijo drugače. To je zdej dejstvo. Meni se čudno zdi, če gledaš samo kot tradicija, ne kot vernik, bi morali bolj spoštovati. Stare hiše, prej so bile, na žalost so veliko tujci pokupili, poraubali, tiste slike na steklo, ki so bile v Bogkovem kotu.

- Sploh ga ne bi odstranila.

- Mi ga ne bomo odstranili. Če bi jaz dost hitreje umrl, kot ona, bi ta križ šel z menoj v grob – ker sem njen in bi si lahko drugega partnerja dobila.

- Ja, to mi ne bi bilo prav. Zdi se mi, da varuje hiše in ljudi v hiši. Imam tako zaupanje. Je kot eno varstvo pri hiši.

- Prav gotovo. Teh stvari, kot sem že rekel, to so za nas svete stvari, sploh si ne znam predstavljati, da bi to odstranili. Mislim, da kar se vere tiče, bi me težko kdo kaj prepričal.

Stoprocentno. Tega pa ne nikoli. Tudi kot otrok sem slišala, kaj se je dogajalo s tistimi ljudmi, ki so pomagali podirati cerkev sv. Barbare, eden je peljal smeti v Idrijco pa je noter padel, enemu je roke potrgal, je bil tak revež. Mama je vedno govorila, iz božjih reči se ne delat norca, če ne maraš, pusti pri miru.

-Če bi ga odstranila, bi verjetno prenehala verovati, potem me tudi vest najbrž ne bi pekla. Ker pa verujem, mi je križ znamenje, ki govori o smislu življenja. Jasli in križ so del življenja...

Vse bi pekla vest, saj jim Bog v življenju pomaga, nekateri pa so križ podedovali za to bi jih še posebej pekla vest. Počutijo se sami, kot da bi jim nekaj manjkalo. K Bogu se zatečejo in zaščitijo ljudi in hiše.

n) Vam je kdaj na to kaj pomagalo ali vas rešilo pred čim?

Ja, res je. Pred operacijo sem veliko zaupala, me je tolažilo. Lažje prebrodim.

In zadnjič sem šla mašo plačat, me je kaplan vprašal, če mi mož tudi iz nebes pomaga.

o) Imate kakšno prigodo v zvezi z bogkovim kotom?

-Ja ne vem, še doma smo imeli res v kotu. Zmeraj smo to spoštovali. Tudi prenesli naprej na otroke. Vsak se potem sam odloča, kako bo živel. Ampak vsak naj bo z ostalimi spoštljiv. Pošteno živi. Pa tudi drugim je treba pomagati, nisi samo ti v težavah. Mi zelo pomeni, če me samo en pozdravi, pogleda v oči. Ali pa če me vnuki opazijo. Če vidim, da so kje skregani, mi je res hudo. Dejte se navaditi človeka pozdravljat, mu reči živijo. Nič bit sram. Veš, koliko ti bo pomenilo, ko boš starejši. Sej mladi ne občutijo tako, ampak, povem, zelo veliko pomeni.

- Včasih sta bila križ in ti dve sliki, to sem jaz prinesel od doma, tiste imam jaz na podstrehi, zelo stari. Potem imam pa še ti dve veliki sliki – je en kmet podrl hišo in mi je rekel, da slik ne bo več imel. Slike sem jaz vzel, ampak mi je moral obljubiti, da bo povedal, kje so te slike, iz 1899. Se vidi, da je steklo štukano, iz dveh delov.

- To so druge prigode: včasih je gor po hribih zelo grmelo ali treskalo, tudi treščilo je. Jaz se bila na sv. Jožefa krščena, takrat so šli samo botri, župnik je rekel, da bo krst po litanijah. Ampak ko so prišli, je rekel, da krst bo prej, pred litanijam. Ko je bilo konec litanij, je treščilo v

krstni kamen. Ali pa ponoči, ko je grmelo, smo zmerej vstali, pa rožni venec molili, mama je z žegnano vodo pokropila.

- Popotnik je hodil od vasi do vasi. Bil je mizar in je kdaj tudi komu kaj izrezljal. Najraje križe. Nekoč je moral pri eni hiši prespati. To je bilo v Brekovicah, kjer je spal na skednju. Ta večer se ga je napil in ni vedel, da je izgubil par križev v senu, niti ko je odšel od hiše. Ko so se otroci odšli igrati na skedenj, je najmlajši opazil razmetane križe v senu. Hitro je stekel k materi in ji povedal: "Mama, mama, pojdite gledat. Na skednju je imel Bog mlade".

Priloga 3: Intervju Mihaela Žakelj Ogrin

a) Kakšen delež vašega dela so križi/razpela za v prostore v primerjavi z drugimi izdelki?
Precejšen, približno ¼ dela.

b) Iz česa jih izdelujete?
Nekatere iz lesa veliko pa tudi iz gline.

c) Iz katerih materialov jih izdelujete?
Največ sem izdelala križe, ki so iz gline, razpelo pa je iz trte.

d) Koliko časa traja delo?
Zelo različno. Od pol leta do enega dne.

e) Kakšno razpelo je najtežje narediti?
Dobro.

f) Kakšne velikosti so običajno vaši križi?
Od treh metrov do desetih centimetrov.

g) Ali na križe dodate napis INRI?
Ne vedno, vendar precejkrat.

h) Morda veste, kam postavijo vaše križe? Kot osrednji križ ali kot križ v katerega od drugih prostorov?
Različno.

i) Za katere priložnosti običajno ljudje kupijo/naročijo vaš križ?
Največkrat za poroke, nove maše ali ob preselitvi v novo hišo ...

j) Ali križe naročijo ali izberejo že narejene, imajo kakšne posebne želje?
Včasih izberejo že narejene včasih pa si žele kaj posebnega in naredim po dogovoru, če mi je ideja dobra.

k) Kdo so tisti, ki kupujejo vaše križe? Žirovci?
Ne spomnim se, da bi kdo od Žirovcev kupil moj križ. V glavnem so od drugod.

Priloga 4: Fotografije s terena

